

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΣΟΣ

ΕΤΟΣ Ε' • ΤΕΥΧΟΣ 49 • ΜΑΪΟΣ 1982 • ΗΓΙΑΡ 5742

ויהלם והנה סלם מצב ארץ וראשו מגיע השמימה
ויקח מארון תבניתם וצפת מירא שתו ושבב בפטוקם הראה ייְהוָה אלהם והנה סלם מיטב אלצתה וראשו מגיע התכוביצות וגונה מלגוציה עלייה
ויריתם גו וונגה ר' נטה עליו (בלשנית ים א')

“Όταν οι πολλοί άδιαφορούν γιά τά δσα οι λίγοι πράττουν

«Αδικεῖ πολλάκις ού μόνον ό ποιων ἀλλά καὶ ό μή ποιῶν».

Μάρκος Αὐρήλιος

«Ἐγκληματίας δέν εἶναι μόνον αὐτός πού διαπράττει τό ἐγκλημα, ἀλλά κι αὐτός πού τό ὑποθάλπει, καθώς κι αὐτός πού δέν τό ἀποτρέπει...»

Βίκτωρ Οὐγκώ

ΣΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΑΥΤΟ ΔΗΜΟΣΙΕΥΟΝΤΑΙ, έκτός τῶν ἄλλων ὑψηλοῦ περιεχομένου ἄρθρων, δύο κείμενα πού χρειάζεται νά τύχουν τῆς ἰδιαιτέρας προσοχῆς τῶν φίλων πού μᾶς διαβάζουν. Τό ἔνα κείμενο εἶναι ἡ διαμαρτυρία τοῦ Κεντρικοῦ Ἰσραηλιτικοῦ Συμβουλίου γιά τήν ἀδιαφορία καὶ τήν ἀδράνεια πού σημειώθηκε ἀπό πλευρᾶς ἐπισήμων ἀρχῶν γιά τίς Θλιβερές ἀντισημιτικές ἐκδηλώσεις στὸν ἀγώνα Παναθηναϊκοῦ – Μακαμπῆ. Τό ἄλλο εἶναι ἔνα κείμενο τοῦ Καρδιναλίου Φρ. Καΐνιχ, Ἀρχιεπισκόπου Βιέννης, γιά τὸν Χριστιανικό Ἀντισημιτισμό.

ΤΑ ΔΥΟ ΑΥΤΑ κείμενα συμπληρώνουν, κατά ἔνα τρόπο, τό ἔνα τό ἄλλο. Παρόλον ὅτι ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ δξιτάτου Θέματος τοῦ ἀντισημιτισμοῦ γίνεται ἀπό διαφορετικές ὁπτικές γωνίες καὶ κάτω ἀπό διαφορετικό πρίσμα, καὶ τά δύο ἄρθρα συγκλίνουν πρός τὸν αὐτό σκοπό: νά ἔξαλείψουν κάτι πού θεωρεῖται σάν στίγμα γιά τήν ἀνθρωπότητα, νά κλείσουν πληγές.

Ο ΑΝΤΙΣΗΜΙΤΙΣΜΟΣ ὑπῆρξε πάντα μιά πληγή γιά τήν ἀνθρωπότητα. Ἡταν πληγή γιατί ἐνῷ ζεκινοῦσε μέ καθαρή πρόθεσι νά βλάψῃ, μέ διάφορες μορφές, τούς Ἐβραίους, κατέληγε νά βλάψῃ μαζί μέ τούς Ἰσραηλίτες καὶ τήν ἴδια τήν ἀνθρωπότητα. Στίς μέρες μας, ὅπου ἡ σαφής παρατήρησις τοῦ Πάπα Πίου 11ου «Πνευματικά εἴμαστε ὅλοι οἱ Σημίτες» ἀρχίζει νά γίνεται τουλάχιστον κατανοητή, οἱ ἀντισημίτες κρύβονται κάτω ἀπό διάφορα προσωπεῖα κι ὄνομασίες. Χρησιμοποιοῦν ἄλλα, νεώτερα μέσα. Οἱ σκοποί τους, δύμας, εἶναι πάντα ἱδιοι: νά καταστρέψουν τούς Ἐβραίους! Ἡ περίφημη «τελική λύσις» πού βασάνιζε μέχρι τίς τελευταῖες του ὥρες τὸν Χίτλερ...

ΒΛΕΠΟΥΜΕ ΤΟΝ ΑΝΤΙΛΟΓΟ: οἱ καλοπροαιρετοι ἀνθρωποι θά μᾶς ἀπαντήσουν ὅτι ἔκεινοι πού κατέχονται ἀπ' αὐτά τά συναισθήματα κι ἀπ' αὐτές τίς αὐτόχρημα ρατσιστικές βλέψεις κι ἀντιδημοκρατικές τάσεις κι ἀντιλήψεις εἶναι μιά ἀσήμαντη μειοψηφία. Θά συμφωνήσουμε μαζί τους. Μέ μιά μόνο διαφορά: χρειάζεται ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν δημοκρατῶν καὶ τῶν ἀγαθοποιῶν νά πάρῃ θέσι. Νά πάψη νά ἀνέχεται. Γιατί ἐδῶ, ἀκριβῶς, ἐλλοχεύει ὁ κίνδυνος: ὅταν οι πολλοί άδιαφορούν γιά τά δσα οι λίγοι ἀνενδοίαστα πράττουν!

ΟΙ ΕΝ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ ΙΟΥΔΑΙΟΙ

14. Η Μ. Ἀσία καὶ συγκεκριμένως ἡ Καππαδοκία, ἡ Ἀρμενία, ὁ Διόσποντος, ἡ Παφλαγωνία καὶ ὁ Πολεμονιακός Πόντος – παραλήλως πρός τὴν Συρίαν καὶ μάλιστα τὴν Αἴγυπτον – ὑπῆρξεν ἡ φιλόξενος χώρα, εἰς τὴν ὅποιαν πλήθη Ἰουδαίων τῆς διασπορᾶς ἔγκατεστάθησαν. Δυνάμεθα νά εἴπωμεν ὅτι Ἰουδαῖοι ὑπῆρχον, μάλιστα πολυάριθμοι, εἰς ὅλην τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, κατ' ἔσοχήν ὅμως εἰς ὅλας τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον ἐπαρχίας. 'Ο Schürer, Geschichte des jüdischen Volkes, Bd. III⁴ σ. 1 - 70 κάμηνε εύρυ λόγον περὶ τῆς διασπορᾶς καὶ τῆς ἔξαπλωσεως τῶν Ἰουδαίων, ὡς καὶ περὶ τῶν αἰτίων, ἀτίαν προεκάλεσαν τὴν ἔξαπλωσιν ταύτην. Οἱ Ἐβραῖοι, ἔχοντες ὡς δόπλον καὶ στήριγμα τὴν Θρησκείαν τῶν τὴν αὐτοσυνειδοσίαν διτοῦ ἡσαν «ὁ εὐλογημένος λαός» τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ, Θωρακισμένοι μέ τὴν πίστιν εἰς τὸν Μεσσίαν - Λυτρωτήν, ἀντέταξαν ὅσην οὐδείς ἄλλος λαός ἀντίστασιν εἰς

τὴν κυριαρχίαν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας πρό καὶ μετά Χριστόν. Μέ τὴν ἄλωσιν καὶ καταστροφήν τῶν Ἱεροσολύμων ὑπό τοῦ Βεσπασιανοῦ καὶ τοῦ Τίτου τὸ 70 μ.Χ., οἱ Ἐβραῖοι κατόπιν σκληρῶν ἀντιποίνων τῶν Ρωμαίων καὶ μάλιστα μέ τὴν ἀπαγόρευσιν μετά τὸ 135 μ.Χ. (ἐπί αὐτοκράτορος Ποπλίου Αίλιου Ἀδριανοῦ τὸ 117 - 138) τῆς εἰσόδου αυτῶν εἰς Ἱεροσόλυμα, ὑπεχρέωθησαν νά ἐγκαταλείψουν τὴν φιλτάτην πατρίδα των. Οὕτω λοιπόν ἡ Ἐβραϊκὴ διασπορά κατέστη ἔκτοτε θλιβερά πραγματικότης.

15. Ἄλλ' ἡμᾶς ἐνδιαφέρει τὸ θέμα τῆς διασπορᾶς τῶν Ἐβραίων μόνον ὡς γεγονός παρακολουθήσεως τῆς ἔξειλικτικῆς πορείας τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἐν τῷ ἔθνικῷ κόσμῳ. Ἡ ἀπώλεια τοῦ Θρησκευτικοῦ κέντρου τῶν Ἐβραίων ὡδήγησε τάς Συναγαγάς τῆς διασπορᾶς εἰς συγκρητιστικήν μίξιν τόσον μετά τοῦ Ἐλληνισμοῦ καὶ Ἐθνισμοῦ (εἰδωλολατρίας), ὅσον καὶ μετά τοῦ Χριστιανισμοῦ. Πλὴν τῶν ἰουδαϊζουσῶν χριστιανικῶν αἱρέσεων, ἐμφανίζεται καὶ εἰς ἴδιατερος ἰουδαϊκός Γνωστικισμός¹. Ἀνατολικά, περσικά καὶ ὀρχαῖοελληνικά στοιχεῖα καὶ μάλιστα ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας συμμίγνυνται μετά στοιχείων τῆς Ἰουδαϊκῆς Θεογνωσίας, ἀποτελέσαντα πάντα ταῦτα ἰδιαίτερον Θρησκευτικόν συγκρητισμόν, δῆτις ἐπεκράτει καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ Ἐλληνο - ρωμαϊκοῦ κόσμου.

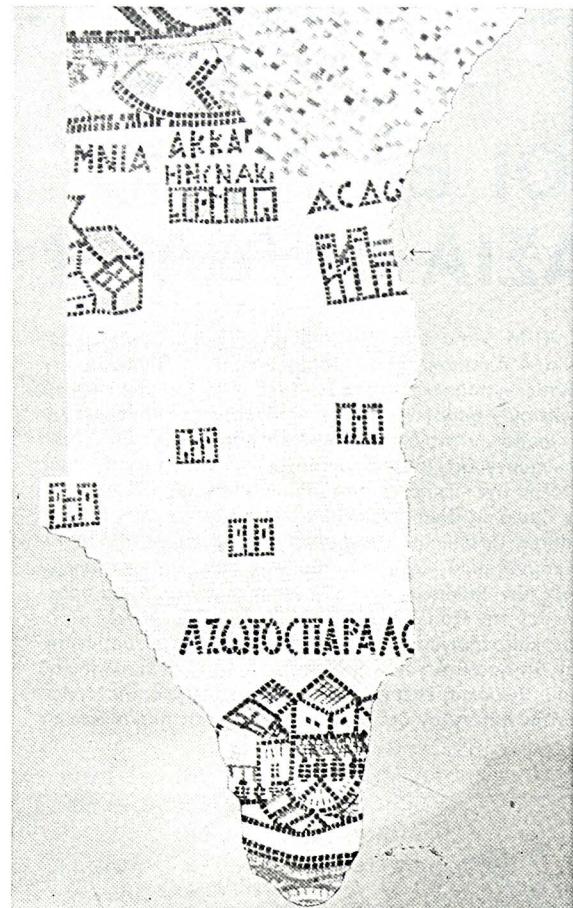
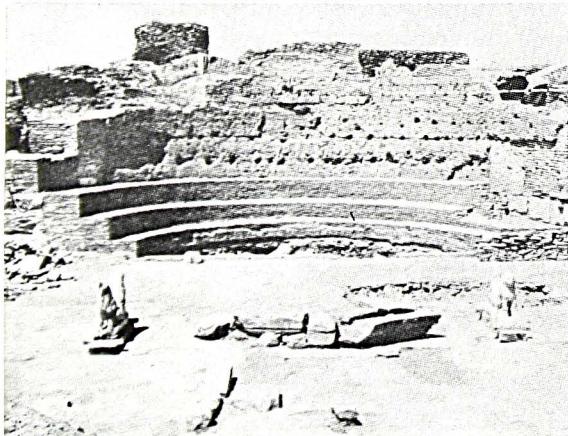
16. Αἱ πολυάριθμοι Κοινότητες τῶν Ἐβραίων εἰς τάς κυριωτέρας πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας καὶ μάλιστα τῆς Καππαδοκίας, παρά τὴν πολλάκις ἔχθρικήν των διάθεσιν ἐναντίον τοῦ Χριστιανισμοῦ, εἶχον ἐν τούτοις προετοιμάσει τά πνεύματα τῶν ἔθνικῶν καὶ εἰδωλολατρῶν διά τῆς διαδό-

Ἀρχαῖες Ἐβραϊκές Κοινότητες στή Μικρά Ασία.

σεως νέων ἀρχῶν περί Θεοῦ, ἡθικῆς καὶ ἀνθρώπου. Τά συγκρητιστικά στοιχεῖα τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ τῆς διασπορᾶς, ἀναπτυχθέντα ἡδη ἀπό τῶν ἀρχῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐδημιούργησαν κατά τὸν Δ' αἰ. Ἰδιαιτέρας θρησκευτικάς «συγκρητιστικάς» Κοινότητας, αἵτινες ἤσκουν προσηλυτιστικήν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ἑθνικῶν - εἰδωλολατρῶν. 'Ο μονοθεϊσμός, ἡ ἀνωτέρα ηθική διδασκαλία τῆς Π.Δ. καὶ ἡ περί ἀθανασίας τῆς ψυχῆς διδασκαλία των προητοίμαζον τὸ ἔδαφος διά τὴν προσέγγισιν τούτων καί τὴν ἀποδοχὴν ὑπό πολλῶν ὄπαδῶν των τοῦ Χριστιανισμοῦ. "Ἄλλωστε ὁ Χριστιανισμός ἐκληρονόμησεν οὐ μόνον τὰς θεμελιώδεις ἀρχάς τῆς Π.Δ., ἣν καὶ ὡς θεόπνευστον ἀπέδεχθε καὶ ὡς προπαιδευτικήν τῆς Εὐαγγελικῆς διδαχῆς, ἀλλ' ἅμα καὶ τάς μεθόδους τοῦ εὐαγγελισμοῦ πρός διάδοσιν τῆς εἰς Χριστόν καὶ τῷ Εὐαγγέλιόν του πίστεως. 'Η ἀνάπτυξις τῆς Ἀπολογητικῆς, ὅσον καὶ τῆς ἡθικῆς καὶ θρησκευτικῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ἥτο τοιαύτη, ώστε ἐσχεν ἀμεσον ἐπίδρασιν τόσον εἰς τούς ἑθνικούς - εἰδωλολατράς, ὅσον καὶ εἰς τοὺς Χριστιανούς καὶ μάλιστα τούς μεμορφωμένους, ἵδια ὑπό την μορφὴν τῶν μέσων τοῦ εὐαγγελισμοῦ, τῆς ἀναπτύξεως τῆς Ἀπολογητικῆς καὶ τῆς μεθοδεύσεως τοῦ προστηλυτισμοῦ τῆς τόσον ἐγγύς πρός τὴν διδασκαλίαν τῆς Π.Δ. ἴσταμένης νέας χριστιανικῆς θρησκείας. 'Αρκεῖ νά ἀναγνώσῃ τις τά σιβυλλικά βιβλία ἰουδαϊκῆς προελεύσεως τῆς πρό καὶ μετά Χριστόν ἐποχῆς καὶ νά συγκρίνῃ ταῦτα πρός τά χριστιανικά τοιαύτα διά νά ἀντιληφθῇ ὅπόσην ἐπίδρασιν ἐσχον τά βιβλία ταῦτα εἰς τούς Χριστιανούς συγγραφεῖς ἐν τῇ πολεμικῇ των κατά τῆς λατρείας τῶν ἑθνικῶν - εἰδωλολατρῶν, ἐν ἀντιπαραβολῇ πρός τὴν εὐαγγελικήν διδαχήν περί πίστεως εἰς "Ἐν Θεόν πνευματικόν, τόν δημιουργόν τοῦ ούρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ ἐν ἀντιθέσει πρός τὴν ύψηλήν διδαχήν περί ἡθικῆς τοῦ τε Μωσαϊκοῦ Νόμου καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐναντίον τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφικῆς ἡθικῆς τῶν Ἑλλήνων, τῆς τόσον ἀντιφατικῆς καὶ κατωτέρας. Τέλος ἡ περί μελλούσης κρίσεως καὶ ἀνταπόδοσεως χριστιανική διδασκαλία ἀναπτύσσεται καὶ αὕτη ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἰουδαϊκῆς Ἀπολογητικῆς. Παραπέμπω ἀπλῶς τὸν βουλόμενον νά ἀσχοληθῇ περί τά σιβυλλικά βιβλία τόσον εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Joh. Geffcken, Berlin 1902 (ἔκδ. Βερολινείου Ἀκαδημίας, ἀριθ. 8), ὅσον καὶ εἰς τό δίτομον ἔργον τῶν Edgar Hennelcke - Wilhelm Schneemelcher, Neutestamentliche Apokryphen in deutscher Übersetzung, Tübingen 1964, II, 498-528 (πλούσια βιβλιογραφία). Εἰδικώτερον συνιστώ τὴν ἀνάγνωσιν

"Ἀποψη τῆς δυτικῆς πτέρυγας τῆς ἀρχαίας Συναγωγῆς στὶς Σάρδεις (Μικρά Ἀσία), Β' αἰώνας κ. π.

Τμῆμα τοῦ περίφημου Madaba, χάρτη σὲ μωσαϊκό, στὸν ὥποι ἀπεικονίζεται ἡ πόλη Ashdod (σύμφωνα μὲ τό βέλος).

τοῦ σιβυλλικοῦ βιβλίου III, Ῡ, 573 ἐ. διά νά ἀντιληφθῇ τις τίν μεγάλην ἐπίδρασιν τῆς ἰουδαϊκῆς θρησκευτικῆς καὶ ἡθικῆς σκέψεως τοῦ ἰουδαϊκοῦ συγκρητισμοῦ ἐπί τῆς χριστιανικῆς, ὅσον καὶ ἑθνικῆς κοσμοθεωρίας. "Ἐστωσαν ὡς παράδειγμα ὡρισμένοι στίχοι τοῦ ἰουδαϊκοῦ σιβυλλικοῦ τούτου βιβλίου (β' αἰ. π.Χ.):

«εὔσεβέων ἀνδρῶν Ἱερὸν γένος ἐσσεται αὔτις,
βουλαῖς ἡδε νόν' προσκείμενοι "Ψύστοιο,
οἱ Ναόν μεγάλοι Θεοῦ περικυδανέουσιν
λοιβῇ τε κνίσση τ' ἡδ' αὐθ' ιεραῖς ἐκατόμβαις

μούνοις γάρ σφιν δῶκε Θεός μέγας εὐφρονα βουλήν
καὶ πίστιν καὶ ἄριστον ἐνι στήθεσσι νόνηα·
οἵτινες οὐκ ἀπάτησι κεναῖς οὐδέ ἔργ' ἀνθρώπων
χρύσεα καὶ χάλκεα καὶ ἀργύρου δ' ἐλέφαντος
καὶ ξυλίων λιθίνων τε Θεῶν εἰδωλα καμόντων
πήλινα μιλτόχριστα ζωγραφίας τυποειδεῖς
τιμῶσιν, δσα πέρ τε βροτοί κενεόφρονι βουλῇ·
ἀλλά γάρ δείρουσι πρός ούρανόν ἀλένας ἀγνάς
ὅρθιοι ἔξ εύνης αἰεί χράσα ἀγνίζοντες
ύδατι καὶ τιμῶσι μόνον τὸν ἀεί μεδέοντα
ἀθάνατον καὶ ἔπειτα γονεῖς· μέγα δ' ἔξοχα πάντων
ἀνθρώπων δσίς εύνης μεμνημένοι εἰσίν·
κούδε πρός ἀρσενικούς παῖδας μίγνυνται ἀνάγνως,
ὅσσα τε Φοίνικες Αἴγυπτοι ἡδε Λατίνοι...»

Τήν Κυριακή 25 Απριλίου 1982, ύπο τήν αιγίδα και ρόγρωση τῆς Ισραηλιτικῆς Κοινότητος Αθηνῶν, έγινε ἐπιμνημόσυνη δέηση στήν μνήμη τῶν Ἐβραίων Ελλήνων πολιτῶν, μέσα στά 6.000.000 θύματα τῆς ναζιστικῆς θηριωδίας.

Η ἐκδήλωση ἔλαβε χώρα στό μνημεῖο Θυμάτων Ναζισμοῦ στό ισραηλιτικό τμῆμα τοῦ Γ' Νεκροταφείου, στήν Κοκκινιά.

Μετά τήν ἐπιμνημόσυνη δέηση, πού ἔψαλε ὁ Σοφολογίωτας Ραββίνος τῆς Αθήνας κ. Ἰακώβος Ἀράρ, κατατέθηκαν στεφάνια καὶ στή συνέχεια ὁ κ. Μίνος Μωάνης, ταμίας τῆς Ἐβραϊκῆς Νεολαίας τῆς Αθήνας, μίλησε γιά τήν ἐπέτειο.

Παραβρέθηκαν μεταξύ τῶν διλλῶν: Ὁ ὑψηλούργος Παιδείας κ. Μώραλης, σάν ἐκπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως, ὁ Πρέσβης τῆς Ὀμοσπονδιακῆς Δημοκρατίας τῆς Γερμανίας, ὁ Διπλωματικός Ἀντιπρόσωπος τοῦ Κράτους τοῦ Ισραήλ, ὁ βουλευτής τῆς Νέας Δημοκρατίας κ. Ν. Ἀναγνωστόπουλος, ὁ ἔφορος τοῦ Γ' Νεκροταφείου ἐκ μέρους τοῦ Δῆμου Αθηναίων, οἱ κ.κ. Πρωτοπαπᾶς καὶ Μαρινάκης ἀπό τό ΚΟΔΗΣΟ, ὁ διευθυντής ραδιοφωνίας τῆς EPT κ. Καμπανέλης, ὅμηροι τῶν ναζιστικῶν στρατοπέδων, συγνενές καὶ φίλοι τῶν θυμάτων καὶ πλῆθος κόσμου.

★ Παρόμοιες συγκεντρώσεις ἔγιναν καὶ σέ ἄλλες πόλεις τῆς Ελλάδος μέρη πρωτοβουλία τῶν ἐκεί ισραηλιτικῶν Κοινοτήτων.

17. Πάντα ὅσα ἀνεφέρθησαν μόνον σκοπόν εἶχον νά ἀποδείξουν τό ἐπικρατοῦν συγκρητιστικόν πνεῦμα τόσον παρά τοῖς ἰουδαίοις, δύον καὶ παρά τοῖς Ἐθνικοῖς. Καίτοι δέ ὁ Χριστιανισμός εἶχεν ἥδη κατά τὸν Δ' αἰ. — στοις μᾶς ἐνδιαφέρει νῦν ἴδιαιτέρω — ἐπεκταθῆ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς Μ. Ἀσίας, ἐν τούτοις πρέπει νά ὁμολογήσωμεν ὅτι ὑπήρχον πολυπληθεῖς ἐστίαι ἐθνικῆς λατρείας, μάλιστα μέ φανατικάς διαθέσεις κατά τοῦ Χριστιανισμοῦ. "Ομως βέβαιον εἶναι ὅτι εἰς τάς σφάριας τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Ἡθικῆς ἐπεκράτει ἀληθῆς ἀβυσσος μεταξύ τῶν ἔθνικῶν τῶν πόλεων καὶ τῶν ἔθνικῶν τῶν χωρίων. Εἰς τάς πόλεις οἱ μεμορφωμένοι Ἐθνικοί εἶχον ἐμπνεύσει πνεῦμα διυποτιάς πρός τάς ἔθνικάς θρησκευτικάς ἀναμνήσεις καὶ εἶχον ὑποβάλει εἰς πολλούς ἐν ἀνέξαρτον ἴδεολογικόν, θρησκευτικόν καὶ πολιτικόν βίωμα. Εἰς τοῦτο δέ οὐκ ὀλίγον συνέβαλον αἱ ἰουδαϊκαὶ Κοινότητες μέ τάς συγκρητιστικάς μίξεις των καὶ τάς λατρευτικάς των ἐκδηλώσεις. Πολλοί τῶν Ἐβραίων ἥρχισαν νά δέχωνται ἴδεας καὶ ἀρχάς προελεύσεως Ἀνατολικῶν θρησκειῶν καὶ Ἐλληνικῆς Μυθολογίας. Οὕτω πως ἐκ τῆς μίξεως ταύτης εἰς πλείστας ἰουδαϊκάς Κοινότητας ἀνεπτύχθη ἐντονώτερον ἡ «πίστη εἰς Θεόν Υψίστον» καὶ οὕτω τὸ Πάνθεον τοῦ πολυθεϊσμοῦ τῶν ἔθνικῶν ἐθεωρήθη κύημα φανταστικόν καὶ ἔωλον. Τοῦτο δ' ἀκριβῶς ἀπετέλεσε καὶ τό «δέλεαρ» προσελκύσεως τῶν ἔθνικῶν, ἀλλά καὶ ἡ αἵτια τῆς μεγαλυτέρας ἔλεως ἰουδαίων καὶ Ἐθνικῶν εἰς τήν πνευματικώτεραν θρησκείαν τῶν Χριστιανῶν. Τοῦτο δ' εἶναι καὶ τό προκαλοῦν τό ἴδιαιτερον ἐνδιαφέρον διά τό κύριον θέμα ἡμῶν, ἦτοι τό περί Υψίστου Θεοῦ, περί τοῦ ὅποιου καὶ νῦν δὲ λόγος.

■

Ἀπόσπασμα ἀνακοινώσεως τοῦ καθηγητοῦ κ. Κ. Μπόνη μέ τίτλο: «Ἐλληνικῆς ἡ Ἐβραϊκή καταγωγῆ ἥτο δὲ ὁ δύμωνυμος πατήρ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, τοῦ καὶ Θεολόγου», στή συνεδρίᾳ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τῆς 14ης Μαΐου 1981.

Ι' Ο. κ. Κ. Μπόνης (1905) εἶναι Ὀμότιμος Καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Μέχρι τό 1970 κατεῖχε τήν ἔδρα τῆς Πατρολογίας. Ἐχει σπουδάσει Θεολογία στήν Ἀθήνα, Μόναχο καὶ Βερολίνο. Τό 1978 ἔξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐχει δημοσιεύσει πολλές ἐπιστημονικές μελέτες.

ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΠΕΡΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Τήν 25η Νοεμβρίου 1981 ἡ Γενική Συνέλευση τοῦ ΟΗΕ υιοθέτησε τό Σχέδιο Ἀρχῶν περί τῆς Θρησκευτικῆς Ἐλευθερίας. Τό παραπάνω ἔγγραφο, πού φέρει τόν τίτλο: «Διακήρυξη γιά τήν ἔξαλειψη κάθε μορφῆς μισαλλοδοξίας καὶ διακρίσεων πού ἀπορρέουν ἀπό τό θρησκευτικό Πιστεύων», ἥλθε σάν ἀποτέλεσμα τῶν ἀπό 28 ἑτῶν προσπαθειῶν ἐπιτροπῆς Χριστιανῶν, Ισραηλίτων καὶ ἄλλων θρησκευτικῶν καὶ πνευματικῶν προσωπικοτήτων. Τά Ἡνωμένα Ήθνη βράβευσαν τόν Δρ. Ἰσαάκ Λέβιν, ἐκπρόσωπο τῆς «Ἄγκουντά Ισραέλ» στόν ΟΗΕ, γιά τήν πολυετή συνεισφορά του στή διαμόφωση αὐτοῦ τοῦ κειμένου.

Η Διακήρυξη καθοριζει τα πλαίσια, σύμφωνα μέ τά όποια θά κρίνονται οἱ ἔκαστοτε κυβερνήσεις στό θέμα τῶν θρησκευτικῶν ἔλευθεριῶν, καὶ διανοίγει τήν ὁδό γιά τή χάραξη μιᾶς διεθνοῦς συμφωνίας πού θά εἶναι καθοριστική γιά ὅλα τά κράτη πού θά τήν ὑπογράψουν καὶ θά. τήν ἐπικυρώσουν.

Η Διακήρυξη ἀποτελεῖται ἀπό ὀκτώ ἀρθρα. Διακρούσει ὅτι κανένα ἀπόμο δέν μπορεῖ νά υποβληθεῖ σέ διακρίσεις ἔξαιτίας τοῦ θρησκευτικοῦ ἡ ἄλλου πιστεύων του καὶ προσθέτει ὅτι ὅλα τά κράτη πού τέλος πρέπει νά λάβουν ἀποτελεσματικά μέτρα γιά νά παρεμποδίσουν καὶ νά ἔχαλείψουν παρόμοιες διακρίσεις.

“Ἐνα ἀπό τά βασικά ἀρθρα τῆς Διακήρυξεως καθορίζει τίς ἀρχές πού ἀπορρέουν ἀπό τά δικαιώματα τῆς Ἐλευθερίας τῆς σκέψεως, συνειδήσεως, θρησκείας καὶ πίστης.

■ Τό αἴτημα γιά τήν ἀποδοχή τῆς Διακήρυξεως αὐτῆς εἶχε ύπογράψει ἡ Ι. Ἀρχιεπισκοπή Ἀμερικῆς τῆς Ἐλληνικῆς Ὀρδοδάξου Ἐκκλησίας καὶ ἄλλες θρησκευτικές κοινότητες.

Ο Καρδινάλιος
Φρ. Καΐνιχ.

Τόν Οκτώβριο τοῦ 1978 συμπληρώθηκαν ἀκριβῶς 14 χρόνια ἀπό τήν ἐπίσημη ψήφιση τῆς «δέλτωσης γιά τούς Ιουδαίους» στή β' Σύνοδο τοῦ Βατικανοῦ. Τό κείμενο, πού οι πατέρες τῆς Συνόδου ψήφισαν μέ συντριπτική πλειοψηφία, ἔθεσε μιὰ για πάντα τέρμα στὸ φαινόμενο τοῦ «Χριστιανικοῦ 'Αντισημιτισμοῦ», πού χρησιμοποιεῖσθε τή χριστιανική θρησκεία ὡς μανδύα. Στό κείμενο αὐτό ἡ Σύνοδος τόνισε μέ ἀπόλυτα σαφή τρόπο δι, σύμφωνα με τή Θέληση τοῦ Θεοῦ, οἱ ἀπαρχές τῆς πίστης τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἀναφορά σ' αὐτές συναντοῦνται ἀπό τήν ἐποχή τῶν Πατριαρχῶν, στά λόγια τοῦ Μωϋσῆ καὶ τῶν Προφητῶν. «Ἀναγνωρίζει δι τοι διοι οι Χριστιανοί ὡς γιοι τοῦ Ἀβραάμ σύμφωνα μέ τήν πίστη τους συμπεριλαμβάνονται στήν ἐ-πίκληση αὐτοῦ τοῦ Πατριάρχη καὶ δι στήν ἔξοδο τοῦ ἐ-κλεκτοῦ λαοῦ ἀπό τή χώρα τῆς σκλαβιᾶς ἐνυπάρχει ἡ σωτηρία τῆς Ἐκκλησίας σέ μυστηριώδη, πρώιμη μορφή. Γ' αὐτό ἡ Ἐκκλησία δέν μπορεῖ νά λησμονήσει δι ἀπ' αὐτόν τό λαο, μέ τόν διοιδο δι Θεού ἔκλεισε τήν Παλαιά Συμφωνία (Διαθήκη), δέχτηκε τήν ἀποκάλυψη τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τρέφεται ἀπό τή ρίζα τῆς καλῆς ἐλιάς, διου οι εἰδωλολάτρες Βρίσκονται χωμένοι σάν ἄγρια βλαστάρια. Γιατί ἡ Ἐκκλησία πιστεύει πώς δι Χριστός, δι Σωτήρας μας, συμφέλισε Ἐβραίους καὶ εἰδωλολάτρες μέ τό σταυρό καὶ τούς ἔνωσε μέσα Του».

Μέ τά παραπάνω οι πατέρες τῆς Συνόδου δέν πρόσθε-
σαν στή συνείδηση πίστης τῆς Ἑκκλησίας τίποτα ἐκπληκτι-
κό ή νέο. Στό πέρασμα τῶν αἰώνων ή Ἑκκλησία, σέ κάθε
λειτουργία τῆς ρωμαιοκαθολικῆς τελεστουργίας, προσευχό-
ταν ὑπέρ τῆς μεταβολῆς, γιά νά δεχθεῖ Ὁ Θεός τή θυσία
της, ὥπως κάποτε εἶχε δεχθεῖ τή «θυσία τοῦ πατέρα μας
Ἀβραάμ». Σημασία ἔχει ὅτι ή Ἑκκλησία ἔχει μιλήσει καί ὅτι
μίλησε ὑπό τά βλέμματα τῆς ὑφηλίου στή Β' Σύνοδο τοῦ
Βατικανοῦ.

Πουθενά άλλοϋ δέν χρειάστηκε νά γίνει τόσο γερό κα-
θάρισμα, δύο στίς σχέσεις τών Χριστιανών μέ τους
'Εβραιούς. 'Οχι έπειδή ἐπί 2.000 χρόνια διεξήγαν μεταξύ
τους λυσσαλέο πνευματικό άγνωνά, άλλα καί γιατί οι Χρι-
στιανοί, δύο είχαν τήν ἔξουσία μέ τό μέρος τους, ἔκαναν
κακό στοὺς 'Εβραιούς. 'Η δργισμένη αὐτή πάλη, δύο ή πί-
στη ἐπισφράγιζε τήν κοινωνική καί πνευματική ζωή, είχε
κάποια κοινή αίτια. Στήν Εύρωπη τῆς γεμάτης αὐτάρκεια
πίστης στή γήινη ζωή, τήν ἐποχή πού ἄρχιξε ή ἐκλαίευση,
γεννήθηκε μέσα ἀπό διάφορα κίνητρα ή τρέλα ἑκείνη πού
καταδίωξε καί κατέστρεψε γιά φυλετικούς λόγους καί ἔξαι-
τίας τῆς ἔβραικής τους καταγωγῆς ἀμέτρητες μάζες.

Οι Χριστιανοί ανάγκαζονται νά όμολογήσουν γεμάτοι λύπη και υπροπή ότι δέν ήταν λίγοι πού, παρασυρόμενοι από τό πνεύμα της ἑποχῆς, προσέφεραν στήν τρέλλα αὐτή ἔνα μερίδιο ἀπό τά ἐπικειρήματά της. Αύτά όλα έγιναν, πα-

Καρδινάλιου ΦΡ. KAINIX Αρχιεπισκόπου Βιέννης

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΥ ΑΝΤΙΣΗΜΙΤΙΣΜΟΥ

ρόλο που ο άντισημιτισμός – ή ίδια ή λέξη είναι χαρακτηριστική του 19ου αιώνα – στό πρόσωπο του Έβραιου προσπαθούσε νά πλήξει καί νά καταστρέψει καί τήν ίδια τήν πίστη του Χριστιανού.

Γι' αυτό ή 'Εκκλησία Θεωρεῖ σωστό νά συμπεριλάβει στή διακήρυξη τῆς Β' Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ κι ἔνα Confiteor: «Συνειδητοποιώντας τήν κληρονομιά πού ἔχει κοινή μέ τούς Ἐβραίους, ἡ Ἔκκλησία, πού ἀπορρίπτει κάθε καταδίωξη ἐναντίον ἀνθρώπων, καί ὅχι γιά πολιτικούς λόγους, ἀλλά σάν ἀποτέλεσμα τῆς Θρησκευτικῆς ἀγάπης τοῦ Εὐαγγελίου, θρηνεῖ γιά κάθε ἔξαρση μίσους, κάθε δίωξη καί ἔκφραση ἀντισημιτισμοῦ πού στράφηκε σέ όποιαδήποτε ἐποχή ἀπό όποιονδήποτε ἀνθρωπο ἐνάντια στούς Ἐβραίους».

Τό έγγραφο της Συνόδου γιά τίς σχέσεις μέ μή χριστιανικές θρησκείες (*Nostra Aetate*) και ίδιαίτερα τό 4ο μέρος του μέ τή διακήρυξη γιά τό έβραικό ζήτημα, χρειάστηκε νά διανύσει μακρύ δρόμο ώσπου νά ώριμάσει. Έκεīνο τό άρχικό κείμενο πού ό Πάπας Ιωάννης XXII είχε παρακαλέσει τόν Καρδινάλιο Μπένα νά συντάξει τό 1962, καί πού παραδόθηκε τό ίδιο χρόνο στήν κεντρική έπιτροπή τής Συνόδου, έφτασε στόν τελικό τον προορισμό. Στό κείμενο αύτό (*Nostra Aetate*) ή Συνόδος, σέ μία μεγαλειώδη έκδήλωση, άναφέρεται στήν ένότητα τού άνθρωπουν γένουν μέσα άπό τή θρησκευτική πίστη (άφιερώνοντας τό κεφάλαιο πού προηγείται τού άρθρου 4 στόν Ισλαμισμό, πού, μαζί μέ τούς Χριστιανούς και τούς Έβραιους, συμμερίζεται τήν πίστη στό Θεό τού Αβραάμ).

Μέ καθαρή γλώσσα ή Σύνοδος ἀφάρεσε ἀπό τὸν ἀντι-
σημιτισμό ἑκεῖνες τίς ψευτοθεολογικές ρίζες: «Ἄν
και οἱ ἄρχοντες τῶν Ἰουδαίων μαζὶ μὲ τοὺς ὄπαδους
τους ἐπίειζαν τὸν καιρὸν ἑκεῖνο για νὰ θανατωθεῖ ὁ Χριστός,
δὲν μποροῦμε, ὡστόσο, νὰ φορτώσουμε τὰ γεγονότα τῶν
παθῶν του οὕτε σὲ δόλους τούς ζῶντας Ἰουδαίους χωρίς ἐ-
ξαίσεσθαι οὔτε καὶ στοὺς σπουδειούνος Ἐβραίους».

Από Ιστορική ἀποψη, τρεῖς ὅμαδες ἀτόμων εὐθύνονται γιά τό θάνατο τοῦ Ἰησοῦ: μία μικρή ὅμαδα Ἰουδαίων ἀρχόντων (τό Συμβούλιο), ἔνας Ρωμαϊος διοικητικός ὑπάλληλος καὶ μία χούφτα Σύριοι, μέλη τῆς 10ης λεγεώνας πού στρατοπέδευε στὴν Παλαιστίνη. Ὁ Χριστὸς δύμως, ὅπως ὑπογραμμίζει ἡ δήλωση της Σύνοδου τή διαρκή διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, «φορτώθηκε μέ ἐλεύθερη βούληστη καὶ γιά χάρη τῶν ἀμαρτιῶν ὃ λαων τῶν ἀνθρώπων τά πάθη καὶ τό θάνατο ἀπό ἀστέρευτη ἀγάπη: γιά χάρη τῶν ἀμαρτιῶν μας καὶ ὅχι ἔξαιτίας τῶν ἀμαρτημάτων τῶν Ἰουδαίων. Ὁ σταυρός, ἡ ταπεινή καὶ ἐθελοντική ἀποδοχή τοῦ πάθους ἀπό τό

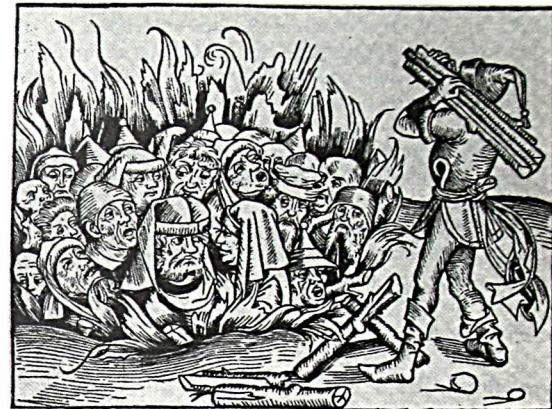
Χριστό, θεμελίωσε τη συμφιλίωση μεταξύ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων». Από θεολογική ὅπωψη, λοιπόν, εἶναι λάθος νὰ κατηγοροῦμε τούς Ἰουδαίους γιά τὴ δολοφονία τοῦ Θεοῦ. Γί' αὐτὸς ἡ Σύνοδος στὴν τελικὴ μορφὴ τοῦ κειμένου δὲν ἀσχολεῖται κάν μὲ τὴν κατηγορία αὐτῆς. Μιά δήλωση βασικῆς σημασίας ὅμως κάνει ἡ Σύνοδος στὸ σημεῖο ὅπου, ἀκολουθῶντας τοὺς συλλογισμούς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, τονίζει ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι δὲν πρέπει ποτὲ νὰ χαρακτηρίζονται ὡς ἀποκρυγμένοι ἀπ' τὸ Θεό. Τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ θέση του εἶναι ἀμετάκλητα. Ἡ Σύνοδος τῶν Ἐπισκόπων τῆς Βιέννης διατυπώνει αὐτὸς τὸ συλλογισμό μὲ πολὺ ὥραϊον τρόπο, λέγοντας (στὴν «Ἐκκληση» γιά τὸ ζήτημα τῆς χριστιανικῆς - Ἐβραϊκῆς συναντήσεως): «Ἀντίκειται στὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ νὰ ἐρμηνεύουμε τὰ βάσανα καὶ τὶς ταπεινώσεις ποὺ ὑπέστησαν οἱ Ἐβραῖοι ἐπὶ αἰώνες ἀπὸ Χριστιανούς καὶ ἄλλους ὡς ἐπακόλουθα τῆς ἀποπομπῆς τους ἀπὸ τὸ Θεό. Γί' αὐτὸς ὅλοι οἱ Χριστιανοί πρέπει νὰ ἔναντιώνονται σὲ ἀντιεβραϊκές ἔξαρσεις καὶ τυχὸν ἀντισημιτικές διακρίσεις ποὺ διαπιστώνουν σὲ ἄλλους. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Βιέννης περιμένει ἀπὸ τοὺς Καθολικούς νὰ μήν παραλείψουν καμία προσπάθεια γιά τὸ ξεπέρασμα τῆς ἀποξένωσης ποὺ ὑπάρχει μεταξύ αὐτῶν καὶ τῶν Ἐβραίων καὶ πού τροφοδοτεῖται ἀπό παραδοσιακές παρεμμηνεῖς».

Ἄφοῦ δὲ Παῦλος δ ὃς δημιούργησε τὸ Ὑκτώβριο τοῦ 1974 μιὰ εἰδικὴ ἐπιτροπή θρησκευτικῶν σχέσεων μὲ τὸν Ἰουδαϊσμὸ στὰ πλαίσια τῆς Γραμματείας, στὶς 3 Ἰανουαρίου 1975 ἡ Γραμματεία τῆς Ρώμης γιά τὴν προώθηση τῆς χριστιανικῆς ἐνότητας (Καρδινάλιος Βίλλεμπραντς) δημοσίευσε ἔνα ἔγγραφο μὲ τίτλο «Κατευθυντήριες γραμμές καὶ παρατηρήσεις γιά τὰ διεξαγωγὴ τῆς Συνόδου «Nostra Aetate». Στὸ ἔγγραφο αὐτὸς ἔχηγεται πῶς Θά πρέπει νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ «ύποχρέωση γιά καλύτερη ἀμοιβαία κατανόηση» Ἐβραίων καὶ Χριστιανῶν. Ἡ Γραμματεία τῆς Ρώμης θεώρησε ἀναγκαῖο νὰ δρίσει ἐπακριβῶς, καὶ γιὰ ἀλλὴ μία φορά, ὅτι οἱ «πνευματικοί δεσμοί ποὺ συνδέουν τὴν Ἐκκλησία μὲ τοὺς Ἐβραίους, καταδικάζουν κάθε μορφὴ ἀντισημιτισμοῦ καὶ διακρίσεων, ἐφόσον ἀντίκεινται στὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Στὴν τελική παρατήρηση τοῦ ἴδιου ἔγγραφου τονίζεται ἐπιτακτικά: «Τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων Χριστιανῶν καὶ Ἐβραίων εἶναι ἐπιθυμία τῆς Ἐκκλησίας, γιατὶ ἀντιμετωπίζει τὸ μυστικό τοῦ τὸν Ἰσραὴλ ὅταν ἀναλογίζεται τὸ δικό της μυστικό».

Ἐκτός ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἀμβλυνση κάθε ἔντασης πού ὑπόβοσκει μεταξύ τῶν μεγάλων θρησκειῶν ὑπηρετεῖ τὴν ὑπόθεση τῆς εἰρήνης, τὸ θέμα μας εἶναι καὶ σημαντικό γιὰ τὴ φιλοσοφική θεμελίωση τῆς πίστης.

Οἱ «κατευθυντήριες γραμμές» προτείνουν τέ σερις δρόμους, ἀπὸ τοὺς ὅποιους μπορεῖ νὰ περάσει ἡ προσπάθεια γιά τὴ συνάντηση μὲ τοὺς πιστούς Ἐβραίους: τὸ διάλογο σὲ ἐπίπεδο θεολογικό, τὶς προσπάθειες γιὰ βαθύτερη κατανόηση τῆς κοινῆς θρησκευτικῆς βάσης στὴ λειτουργία καὶ τὸ κήρυγμα, τὴν ἀρση τῶν βαθιά ριζωμένων προκαταλήψεων στὸν τομέα τῆς παιδείας καὶ, τέλος, τὴν κοινὴ δράση στὸν κοινωνικὸ τομέα. Οἱ κατευθυντήριες γραμμές ζητοῦν «ἄνοιγμα κι ἔξπλωση τοῦ πνεύματος», γιά νὰ ἐπιφέρουν ἔνα καρποφόρο διάλογο μεταξύ Χριστιανῶν καὶ Ἐβραίων, μὲ σκοπὸ τὴν «καλύτερη ἀμοιβαία κατανόηση καὶ βαθύτερη συνειδητοποίηση τοῦ πλούτου τῆς παράστησης τοῦ κάθε λαοῦ».

Συχνά ἔχει κατακριθεῖ τὸ γεγονός ὅτι οἱ «κατευθυντήριες γραμμές» δέν ἀναφέρουν τὸ κράτος τοῦ Ἰσραὴλ. Σ' αὐτὸς τὸ σημεῖο Θά πρέπει νὰ τονιστεῖ μὲ σαφήνεια ὅτι οἱ κατευθυντήριες γραμμές δέν εἶναι πολιτικό, ἀλλὰ θρησκευτικό ντοκουμέντο.

‘Αντισημιτισμός: Ξυλογραφία τοῦ 15ου αἰώνα, δημοσιευμένη στὸ περιοδικό ‘Ἐβραίων μαρτύρων’.

Πρίν ἀπ' ὅλα ἔκφράζουν τό ἔξης: «Οτι ἡ δήλωση τῆς Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ στὸ «Nostra Aetate» δέν πρέπει νὰ παραμείνει κενό γράμμα στὰ ἀρχεῖα τῆς Συνόδου, ἀλλὰ νὰ γίνει βιωμένη πραγματικότητα δόλοκληρης τῆς Ἐκκλησίας. Γιά τὸ σκοπὸ αὐτὸς τὸ ἔγγραφο αὐτὸς δίνει πρακτικές δοδηγίες. Νά ἡ κεντρικὴ του σημασία. Γιά τὸ κράτος τοῦ Ἰσραὴλ δέν ἥταν δυνατόν νὰ ἀναφερθεῖ σ' αὐτὸς τὸ συσχετισμό τίποτα, γιατὶ αὐτόματα θά ἐτίθετο τὸ ἐρώτημα γύρω απὸ τὴ φύση αὐτοῦ τοῦ κράτους. Πρόκειται γιὰ μεσοιανικό, θεοκρατικό κράτος ἡ γιὰ λαϊκή δημοκρατία; Καὶ ἐπειδὴ τὸ πρόβλημα αὐτὸς ἀκόμα καὶ μεταξύ τῶν Ἐβραίων πού διαλέγονται μὲ τοὺς Χριστιανούς ἀποτελεῖ καυτὸ θέμα, ἡ Ἐκκλησία ἥταν ἀκόμα λιγότερο σὲ θέση νὰ τοποθετηθεῖ!

Τὸ ντοκουμέντο Θά πρέπει νὰ κατανοηθεῖ σάν παρακίνηση, π.χ. γιά τοὺς θεολόγους πού καὶ μελλοντικά θὰ χρησιμοποιήσουν, περισσότερο ἀπὸ τώρα, πορίσματα ἀπὸ τὴν ἔρευνα τῆς Ιστορίας τῶν θρησκειῶν, γιά νὰ συμβάλουν στὴν καλύτερη κατανόηση τῆς δράσης τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς πρωτοχριστιανικῆς Ἐκκλησίας στὸ Ιουδαϊκό της περιβάλλον καὶ ἀπὸ τὴν πλευρά τοῦ περιβάλλοντος αὐτοῦ.

Οἱ κατευθυντήριες γραμμές ζητοῦν π.χ. μιὰ «δίκαιη ἐρμηνεία» τῶν λειτουργικῶν ἑκείνων κειμένων πού «ὅπως φαίνεται ρίχνουν στὸν Ιουδαϊκὸ λαὸ σρνητικό φῶς».

Αὐτὸς, βέβαια, δέν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ γίνει ἀλλαγή στὰ βιβλικά κείμενα ἡ νά καλυφθοῦν τά δύσκολα σημεῖα μὲ «ἀπαλότερες» μεταφράσεις, ἀντί νὰ ἀντιμετωπιστοῦν ἀνοικτά καὶ νά ἔχηγηθοῦν. Θά σᾶς πῶ ἔνα συγκεκριμένο παράδειγμα. «Ἀφήγηση τῶν παθῶν κατά Ματθαίον ἀπὸ παλιά ἔδινε τροφὴ στὴν ἀντιεβραϊκή πολεμική. Τὴ στιγμὴ πού, «δόλοκληρος ὁ λαός» κραυγάζει «τὸ αἷμα του ἐπάνω μας καὶ πάνω στὰ παιδιά μας», δ Ματθαίος τὸ ἐρμηνεύει ὅτι μὲ τὰ λόγια αὐτὰ δόθηκε μιὰ τελειωτικὴ ἐτυμογορία ἀπὸ τὸν Ιουδαϊκὸ λαό. Πρέπει, ὥστόσο, νὰ θυμόμαστε ἀπὸ ποια θέση ἔχει γραφτεῖ αὐτό. Ο Ματθαίος γράφει ως Ἰουδαϊος Χριστιανός. Θεωρεῖ τὸν ἔαυτό του διάδοχο τῶν παλιῶν Προφητῶν, στὴν ἴδια γραμμή μὲ τὸν Ἀμώς καὶ τὸν Ἡσαΐα, ποὺ χρησιμοποιοῦσαν σκληρή γλώσσα. Ο Ματθαίος, γι' αὐτό, δέν τοποθετεῖ τὸν ἔαυτό του ἔξω ἀπὸ τὸ λαό του. Καὶ τὸ Εύαγγελιο του εἶχε στόχο νὰ παίξει τὸ ρόλο ἐνός κηρύγματος μετανοίας πού ξεσήκωνε τὸν κόσμο. Τὴν ἐνδοικελευτική πολεμική τοῦ Αποστόλου δέν πρέπει νὰ τὴν βλέπουμε ως χῶρο εύρημάτων γιὰ γενικοτέρη πολεμική ἐναντίον τοῦ Ιουδαϊκοῦ λαοῦ γενικά. Τὸ νόημα τοῦ Ματθαίου γίνεται σαφέστερο στοὺς στίχους 23, 35 τοῦ Εύαγγελου του: «Ἐπάνω σας δλο τὸ ἀθῶντο αἷμα πού χύθηκε στὴ γῆ, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ δικαιου Ἀβελ καὶ φτάνοντας στὸ αἷμα τοῦ Ζαχαρία, γιοῦ τοῦ Βαρα-

χία, πού δολοφονήσατε μεταξύ ναοῦ καὶ Ἱεροῦ». Καὶ σ' αὐτό τὸ σημεῖο, ὁ Ἰουδαῖος Χριστιανὸς θέλει νά ἀποδεῖξεῖ ὅτι οἱ σύγχρονοὶ του, πού δέν δέχονταν τὸν Ἰησοῦ ὡς Μεσσία, βρίσκονταν σέ συνεχὴ ἀπομάκρυνση ἀπό τὸ Θεό, ἀρχίζοντας ἀπ' τὴν Παλαιὰ Συμφωνία ὡς σήμερα. Καὶ ὅπως οἱ Προφῆτες μέ τὴν ὅχι ἐπιεική κριτική τους κατόρθωνταν πάντα νά ξαναγυρίζουν στὸ Θεό δουσις Ἰσραηλίτες εἶχαν ἀπομακρυνθεῖ ἀπό τὴν σωστή πίστη, ἔτοι Θέλησε κι ὁ Ματθαῖος νά τὸ κάνει μέ τὰ γραφάτα του. Πού δῆμας δέν μποροῦν νά χρησιμοποιηθοῦν ἀπό καμιά ἀντιεβραϊκή πολεμική σάν πρόσχημα, πολὺ λιγότερο, μάλιστα, πού μέ τὸ «αἷμα τοῦ Ἀβε» (σύμφωνα μέ τὶς ἀρχές τῆς Παλιᾶς Διαθήκης δέν ἦταν κάν 'Ἐβραῖος) φανερώνεται καθαρά ὅτι δέν πρόκειται γιά συγκεκριμένο ιούδαιο, ἀλλά γενικά ἀνθρώπινο τρόπο συμπεριφορᾶς.

'Η ἐκ πρώτης ὀψεως τόσο λογική ἀντιεβραϊκή πολεμική τοῦ Εὐαγγελίου κατά Ἰωάννην θά πρέπει νά ἰδωθεῖ ἀπό ἄλλη σκοπιά. Ἐδῶ οἱ Ἰουδαῖοι εἶναι κι ὡδικας πού ἀντιπροσωπεύει τὸν ἐχθρικὸν πρός τὸ Θεό κόκμον. Κι ὅταν λέμε κόσμο, δέν ἐννοοῦμε αὐτὸν πού δημιούργησε ὁ Θεός, ἀλλά τὸ σύμβολο τοῦ ἀπομακρυσμένου ἀπ' τὸ Θεό, τοῦ ἔχεπεσμένου. «Ιουδαῖοι» στὸ κατά Ἰωάννην εἶναι λιγότερο ὁ ἱστορικὸς λαός τῶν Ἰουδαίων καὶ περισσότερο ὁ κόσμος πού ἀπαρνεῖται τὸ Χριστό, πού δέν θέλει νά ξέρει τίποτα γι' αὐτόν.

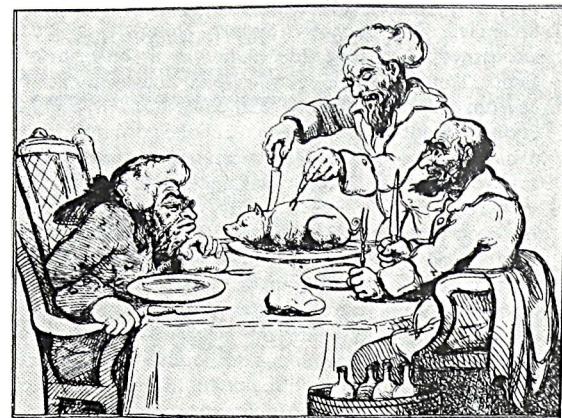
'Ακόμα κι ἡ κριτική ἐνάντια στούς Φαρισαίους θά πρέπει νά ἰδωθεῖ σέ κάπως διαφορετικό ἀπ' τὴν παράδοση, φῶς. Κι ὁ πιό ἐπιπόλαιος ἀναγνώστης τοῦ Εὐαγγελίου θά καταλάβει ὅτι, παρά τὴ διένεξη μεταξύ Ἰησοῦ καὶ Φαρισαίων, ὑπάρχει καὶ συμφωνία, π.χ. στὸ θέμα τῆς ἀνάστασης τῶν νεκρῶν. Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία δι τούς Φαρισαίους τὸν συνέδεαν πολὺ περισσότερα παρά μέ ἄλλα ίουδαϊκά θρησκευτικά κόμματα, ὅπως π.χ. τῶν Σαδοουκαίων ἢ τῶν διαφόρων ὅμαδων πού πίστευαν στὴν ἀποκάλυψη, παρά τὴ διδασκαλία γιά τὸ βασίλειο τοῦ Θεοῦ. Δέν θά πρέπει νά ξεχοῦμε ὅτι οἱ Φαρισαίοι παρουσιάζονται στὴν 'Αγίᾳ Γραφῇ ὡς πρότυπα τῶν ἔχθρῶν τοῦ Ἰησοῦ, γιατί μόνοι αὐτοὶ μέσα ἀπ' δλα τὰ ίουδαικά θρησκευτικά κόμματα ἐπιβίωσαν τῆς καταστροφῆς τοῦ ἔτους 70. 'Ἐπομένως οἱ πρώτοι Χριστιανοί μ' αὐτούς ἔπρεπε νά ἀναμετρηθοῦν.

'Ἄν γιά τούς Φαρισαίους ἴσχει δὲ νόμος τῆς ταύτισης τους μὲ τὴ θεῖκή δημιούργια ὡς δεσμευτικό μέτρο, δὲ Ἰησοῦς γνώριζε δὲτούπτηρε κι ἡ δυνατότητα τῆς ἀρνησης τῆς ὑπακοῆς ἀπό ἀγάπην. Καὶ πολλές ἀπό τὶς πολεμικές του παραβολές, ἰδιαίτερα ἔκεινη τοῦ Καλοῦ Σαμαρείτη, θά πρέπει νά κατανοηθοῦν ἀπ' αὐτή τὴ σκοπιά.

'Αλλά ἡ 'Αγίᾳ Γραφῇ πρέπει νά θεωρεῖται βασικά ὡς κάτι δολοκληρωμένο. Στὸ κατά Ματθαῖον θά πρέπει νά προστεθεῖ καὶ ἡ συγγνώμη τοῦ κατά Λουκᾶν: «Πάτερ ἀφες αὐτοῖς, οὐ γάρ οἰδασι τί ποιοῦσι».

Καὶ ἡ ιστορία τῶν Ἀποστόλων ἔξισορροπεῖ τὰ πράγματα μέ τὰ λόγια τοῦ Πέτρου: «Λοιπόν, ἀδελφοί, κατάλαβα ὅτι πράξτε ἀπό ἀγνοία, ὅπως κι οι ἡγέτες σας». 'Ιδιαίτερα, δῆμας, θά πρέπει νά δοῦμε τὴ ρωμαλέα δῆλωση στὴν ἐπιστολὴν πρός Ρωμαίους, ὅπου δὲ Πέτρος διαλαλεῖ: «Ἐρωτῶ: 'Εγκατέλειψε δὲ Θεός τὸ λαό του; Δέν μπορεῖ νά εἶναι ἀλήθεια!»

'Ἀπό θεολογική ἀποψη δὲ ἀντισημιτισμός δέν ἔχει καμία βάση. 'Αλλά δέν μπορεῖ νά ἀρνηθεῖ κανεῖς δὲτούπαράδοση ὑπῆρξε πάντοτε βαθιά παρανόηση σημεῖο ἀπό δὲτούς Χριστιανῶν καὶ 'Ἐβραίων. Κι ἀπό τίς δύο πλευρές ἡ πολεμική ἦταν δξεία. "Ἄς ὑπενθυμίσουμε στὸ σημεῖο αὐτὸν δὲτούς ή εἰσαγωγή τῆς προσευχῆς τῶν 18 παρακλήσεων ἔβαλε τέλος στὴν κοινότητα τῶν παλαιῶν Χριστιανῶν 'Ιουδαίων μέ τούς ἀδελφούς τους, πού δέν ἀναγνώριζαν τὸν Ἰησοῦ ὡς Μεσσία.

Ἀντισημιτισμός: «Ἐβραῖοι γευματίζοντες» – ἀγγλικό σκίτσο τοῦ 18ου αἰώνα.

'Η πορεία τῆς Ιστορίας ἀπό τότε μᾶς εἶναι γνωστή. Εἶναι μιά ιστορία γεμάτη διωγμούς, ἀναγκαστικούς προσηλυτισμούς, ἀκόμα καὶ φόνους, δηνοὶ ή κακῶς ἐννοούμενη πίστη ἔπαιζε τὸ ρόλο ἐνός πολὺ στενού μανδύα, πού κάτω του κρυβόταν ὁ πόθος γιά ἔξουσια. 'Η ἀτέλειωτη σειρά ἀρνητικῶν μύθων, ἀρχίζοντας ἀπό τελετουργίες θανατώσεων καὶ σύληση τῆς Iερῆς κοινωνίας μέχρι τὴ δηλητηρίαση τοῦ νεροῦ τῶν πηγαδιών, διεύρυνε τὸ χάσμα ἀτέλειωτα καὶ ἐπιπλέον προμήθευσε μέ υλικό τούς ὀπαδούς τοῦ νέου, ἐθνικιστικοῦ ἢ βιολογικοῦ ἀντισημιτισμοῦ τοῦ 19ου καὶ 20οῦ αἰώνα.

'Οστόσο μέσα στούς αἰώνες ἔκεινους, δηνοὶ ή θρησκεία καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐπισφράγιζαν τὴ δημόσια ζωή, ὑπῆρξαν καὶ φωτεινά σημεῖα πού δέν πρέπει νά ἀποσιωπηθοῦν. 'Η δημοκρατία τῶν εὐγενῶν στὴν Πολωνία π.χ. πρόσφερε σὲ ἐκατοντάδες χιλιάδες βασανισμένων 'Ἐβραίων τῆς δυτικῆς Εύρωπης μία περιοχή γιά παραμονή μέ ἀρκετή ἐλευθερία αὐτοδιοίκησης.

'Πάνω ἀπ' δλα, δῆμας, ή Παλιά Συμφωνία (Διαθήκη), στὴ βάση τῆς όποιας ή Νέα Διαθήκη μπόρεσε νά γίνει κατανοητή (έτσι τονίστηκε στὴ Σύνοδο τῆς Βιέννης), ἀποτελούσε τὸν καιρὸν ἐκεῖνο πολὺ ὀπαδόσπαστο τμῆμα τῆς καθημερινῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τῶν Χριστιανῶν, παρὰ σήμερα. Οι μεγάλες μορφές τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τιμήθηκαν ἀπό τὸ λαό σάν 'Αγιοι καὶ σέ ἔργα ζωγραφικῆς τοῦ μεσαίωνα καὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ μπαρόκ παριστάνονται μέ φορεσιά σύγχρονων 'Ιουδαίων, πράγμα πού ἐπρέασε θετικά τὴν τοποθέτηση τοῦ λαοῦ.

'Μεγάλη τομή στὴ σχέση 'Ἐβραίων καὶ Χριστιανῶν ἐπέφεραν οἱ διωγμοί πού ὀργάνωσαν οἱ ἐθνικοσσιαλιστές. 'Από τὴ δεκαετία τοῦ 1930 ἥδη, στὸ συνέδριο τοῦ Σάλτσμπουργκ, γίνονταν ὀμιλίες μέ θέμα «Ἡ Ἐκκλησία τῶν 'Ἐβραίων καὶ ἐιδωλολατρῶν». 'Ο Πάπας Πίος 11ος ἀνέφερε πρώτος τὴ φράση «Πνευματικά εἴμαστε ὄλοι οι Σημίτες». 'Γιά τὴν περιοχή τῆς Βιέννης θά ύπενθυμίσουμε τὴ δράση τοῦ γραφείου βοηθείας τοῦ 'Αρχιεπισκόπου σέ μή δρειούς καθολικούς, πού δέν βοηθοῦσε μόνο τούς Χριστιανούς ἐβραϊκής καταγωγῆς. Μετά τὸν πόλεμο, στὴν 'Ἐπισκοπή τῆς Βιέννης συστήθηκε μιά ἐπιτροπή τῆς Pax Christi μέ σκοπό τὸ διάλογο μεταξύ 'Ἐβραίων καὶ Χριστιανῶν. Οι περιφερειακές ἐπιτροπές πού ζητοῦνται ἀπό τὶς 'καταευθυντήριες γραμμές' τῆς Συνόδου γιά τὴν πραγματοπίση τῶν αίτημάτων τῆς δήλωσης «Nostra Aetate», δέν ἀποτελοῦν κάτι νέο γιά τὴν περιοχή τῆς Βιέννης: μέ τὴν «ἐπιπροπή συντονισμοῦ τῆς συνεργασίας μεταξύ Χριστιανῶν καὶ 'Ἐβραίων» τὸ αἰτημα τῶν κα-

τευθυντηρίων γραμμῶν ἔχει ἡδη ἐκπληρωθεῖ. Ή ἐπιτροπή αὐτή, πού συστήθηκε μέ προσπάθειες τῆς διογάνωσης Pax Christi, βρισκόταν πρίν ἀπό τὴν ἀνάληψη τῶν ἑργασιῶν τῆς σέ ἐπίπεδο οἰκουμενικό, πράγμα πού ἐπέτρεψε τῇ συνεργασίᾳ μεταξύ Χριστιανῶν διαφόρων δογμάτων.

Ἡ Συντονιστική Ἐπιτροπή τῆς Βιέννης προσπαθεῖ ἀπό χρόνια νά ἐπιτύχει καλύτερη ἀμοιβαία πληροφόρηση μεταξύ Ἑβραίων καὶ Χριστιανῶν. Παρόμοιο στόχῳ ἐπιδίωκει καὶ τὸ «Χριστιανικό — Ἑβραϊκό Κέντρο Πληροφοριῶν» τῶν ἀδελφῶν τῆς Notre Dame de Sion, πού διαθέτει καὶ δική του βιβλιοθήκη μέ ἔξειδικευμένη βιβλιογραφία.

Οι προσπάθειες τῆς Συντονιστικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Βιέννης γιά ἀμοιβαία κατανόηση ἐπέρεασαν ἀποφασιστικά καὶ τῇ δήλωσῃ τῆς Συνόδου τῶν Ἐπισκόπων στή Βιέννη, σχετικά μέ τή σχέση τῆς Ἑκκλησίας μέ μή καθολικούς, Ἑβραίους καὶ μή Χριστιανούς». Ἡ Σύνοδος τῆς Βιέννης ἀνήκει στίς ἐλάχιστες μετασυνδικές συνόδους τῆς Εὐρώπης πού ἀσχολήθηκαν μέ τὸ ζήτημα τῶν Ἑβραίων. Οι κατευθυντήριες γραμμές, ἀποφάσεις, συστάσεις, ψηφίσματα καὶ ἐκκλήσεις, σχετικά μέ τή συνάντηση Χριστιανῶν — Ἑβραίων, ἔγιναν δεκτές ἀπό τούς συνοδικούς μέ συντριπτική πλειοψηφία. Στά ψηφίσματα, μεταξύ ἄλλων, τονίστηκε ὅτι: «Στό μάθημα, στά διδακτικά βιβλία καὶ τά βοηθητικά διδακτικά ἔγχειριδια τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν, θά πρέπει νά ἀποφευχθοῦν ὅχι μόνο ἀναληθεῖς ἐκφράσεις ἢ σειράς εἰς τούς τοὺς Ἰσραήλ ὡς συμμάχου, ἑταίρου τοῦ Θεοῦ.

Οπως ἀρμόζει στίς συστάσεις τῆς Συνόδου τῶν Ἐπισκόπων, τά ἰδρυματα πού ἀσχολοῦνται μέ τήν ἐπιμόρφωση τῶν ἐνηλίκων καθολικῶν στήν περιοχή τῆς Ἐπισκοπῆς, ἐνέτειναν τήν ἐνασχόλση τούς μέ τά θέματα «Παλαιά Διαθήκη» καὶ «Ἰουδαϊσμός», πρό πάντων στή βιβλική ἑργασία καὶ στόν ἐκπαιδευτικό τομέα. Κι αὐτό ἔναι ἐπιθυμία τῶν κατευθυντηρίων γραμμῶν τοῦ Βατικανοῦ, σέ σχέση μέ τή δήλωση περί Ἑβραϊσμοῦ τῆς Β' Συνόδου, πού ἐπαναφέρει στή μνήμη μας δύο σημαντικά γεγονότα: «Ο Ἰησοῦς, δπως καὶ οἱ Ἀπόστολοί του, καθώς καὶ ἡ πλειοψηφία τῶν μαθητῶν του, προέρχονται ἀπό τὸν ιουδαϊκὸν λαό. Ἀποκαλύπτοντας ὅτι ἔναι Μεσσίας καὶ Υἱός τοῦ Θεοῦ, φορέας νέων μηνυμάτων, τοῦ Εὐαγγελίου, δι Ἰησοῦς πάντοτε δόμιογούσε καὶ δῆλωνε ὅτι θά ἐκπληρώσει τήν παλαιότερη ἀποκάλυψη. Αὐτή ἔναι ἡ μία πλευρά, ἀλλά δέν θά πρέπει νά λησμονηθεῖ ἡ ἀλλη, ἡ Παλιά Διαθήκη καὶ ἡ ἰουδαϊκή παράδοση πού στηρίζεται σ' αὐτήν. Δέν θά πρέπει νά ἀντιπαρατεθοῦν στήν Καινή Διαθήκη μέ τρόπο πού ἡ Ιουδαϊκή παράδοση νά ἐμφανίζεται περιέχοντας μιά θρησκεία τῆς δικαιοσύνης, τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς νομιμότητας μόνο, ἀλλά καὶ τό κάλεσμα γιά ἀγάπη πρός τό Θεό καὶ τόν πλησίον».

Μ' αὐτό τό τρόπο οι καθολικοί τῆς Αὐστρίας καὶ ιδιαίτερα ἁδῶ στήν Ἀρχιεπισκοπή τῆς Βιέννης, προχώρησαν ἀρκετά. Ξεπεράστηκαν ἀρκετές ἐπιφυλάξεις, διασαφηνίστηκαν παρεξηγήσεις, διαίλογος γίνεται, διαποστημονική ἐνασχόληση μέ τόν Ἑβραϊσμό ἔχει ἔναι ἀπό τά ἐπίκεντρά της στή Βιέννη. Ἀπομένουν πολλά ἀκόμα νά γίνουν. Τό τραῦμα τοῦ παρελθόντος δέν μπορεῖ εὔκολα νά ξεχαστεῖ. Ἀλλά ἡ ἀγάπη πρός τόν ἰδιο τό Θεό μπορεῖ νά θεραπεύσει πολλά, μέσα ἀπό τή συλλογική ἐλπίδα.

Ικέμενο ὄμιλας πού ἔγινε στή Λέσχη τῆς Β' ήτη Β' rith τῆς Βιέννης, στή 20 Νοεμβρίου 1978.

ΕΥ. ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΥ:

Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΑΛΑΙΑΝ ΔΙΑΘΗΚΗΝ

Ἄρχιζομε μέ τήν ἄρσι μιᾶς μεγάλης παρεξηγήσεως, ὁ φειλομένης εἰς κακήν ἐρμηνεία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Κατά τήν ἐρμηνεία αὐτή οι Πρωτόπλαστοι, διτέ ἐξεδιώχθησαν ἀπό τόν Παράδεισο, κατεδίκασθησαν διτό τόν Δημιουργόν εἰς αὐτίνο μόχθο: «Ἐν ίδρωτι τοῦ προσώπου σου φαγῆ τόν ἄρτον σου» (Γεν. 3.19) καὶ φυσικά ἡ ἑργασία ἔναι ἀπόρροια κατάρας. Νομίζω ὅτι τούτο δέν στέκει λογικῶς, δητί διδόμενη ἐρμηνεία ἔναι πρόχειρος καὶ ἀνακριβής, δεδομένου ὅτι, καὶ πάλιν σύμφωνα μέ τήν Παλαιά Διαθήκη (Γεν. 2.15) οι Πρωτόπλαστοι καὶ εἰς τόν Παράδεισο δέν ἦσαν ἀργοί. «Ἐλαβε Κύριος ὁ Θεός τόν ἀνθρωπον, ὃν ἔπλασε καὶ ἔθετο αὐτόν ἐν τῷ Παραδείσω τῆς τροφῆς ἐργάζεσθαι αὐτόν καὶ φυλάσσειν». Ἀρα καὶ ἔκει ὁ ἀνθρωπος προσέφερε ὑπηρεσίας μέ τήν διαφορά δητί δι τρόπος ἐργασίας του ἥτο εἰδυλλιακός. Δέν ἔναι δυνατόν δ Θεός, δ Δημιουργός, νά παρουσιάζεται ὡς κατασκευαστής τοῦ Παντός, ὅπως καί ἔναι, καὶ τό δομοίωμά Του, νά μήν ἔναι παρά ἔνας ἀπλοῦς ἀερος, ἔνας τεμπέλης. Δημιουργία - δημιουργός ἔναι συνώνυμον τῆς ἑργασίας. Ἀρα καὶ τό καλλίτερο τῶν δημιουργημάτων Του, τό κατ' εικόνα καὶ δομοίωσιν Αύτοῦ δημιουργήμα δέν μπορεῖ παρά νά ἔναι ἔνας μικρός δημιουργός καὶ αὐτός, ἔνας ἐργάτης⁽¹⁾. Ο Μέγας Βασίλειος τονίζει δι' δλίγων τά ἀνωτέρω, γράφων⁽²⁾ «Ού γάρ δή ποιῶν δ Θεός τόν ἀνθρωπον ἀργόν καὶ ἀκίνητον αὐτόν ἔναι βεβούληται, ἀλλά ἐνεργόν ὑπάρχει πρός τά καθήκοντα· ἐν μέν τῷ Παραδείσω κελεύσας τόν Ἀδάμ ἐργάζεσθαι καὶ φυλάπτειν αὐτόν· ει. γάρ καὶ θεωρία καὶ τῷ βρητῷ πρόκειται· ἀλλά γοῦν καὶ τό ιδιόν ζήλου καὶ σπουδῆς ἔχιον· Μετά δέ τήν ἔκειθεν ἐκπιπλωσιν, ἐν ίδρωτι τοῦ προσώπου τόν ἄρτον ἐσθίειν ἀποφηνάμενος· τά δέ πρός τόν Ἀδάμ ειρημένα, πᾶσι τοῖς ἔξ αυτοῦ γεγεννημένοις είρηται». Ο Stein⁽³⁾ γράφει ὅτι «χωρίς τό Θείον μαστίγιον τοῦ ἀγῶνος τῆς υπάρχεως, τό δποιον δ Βίβλος συμβολίζει διά τού ρήματος «ἐν ίδρωτι τοῦ προσώπου σου φαγῆ τόν ἄρτον σου», δέν θά ἡδύνατο νά συντελεσθή τό παιδαγωγικόν ἐργον τοῦ ἀνθρώπου ἐγώ εἰς ἄλλον ἀνθρωπον, τοῦ ἀπό γενετῆς ἐγώιτοῦ εἰς τόν δι' ἀνατροφῆς ἀτρούιστήν». Η ἔκεισις ἀπό τόν Παράδεισο δέν μπορεῖ νά θεωρηθῇ παρά μόνον ὡς μία ἀλλαγή τῶν δρῶν ἑργασίας, μιά ἔντασις ἑργασίας, ἡ δποια νά ἔχαναγκάζει τόν ἀνθρωπον εἰς ἀναπόληστον τοῦ τρόπου ἑργασίας ἔκει καὶ νά τόν ἀθή πρός τήν ἡθική του βελτίωσι ώστε κάποτε, συγχωρούμενος ἀπό τόν Δημιουργό, νά ἐπανακτήση τόν ἀπολεσθέντα Παράδεισόν του. «ἴδε τήν Θεῖψιν μου καὶ τόν μόχθον μου καὶ δφες πάσας τάς ἀμαρτίας μου» ψάλλει δ Δαιδί (Ψαλμοί Κ.Ε. 18). Δέν ἔναι δυνατόν νά σκεφθούμε ἀλλιῶς γύρω ἀπό τό θέμα αὐτό σταν ἀνατρέξωμε εἰς τήν Παλαιά Διαθήκη, ἡ δποια γέμει ἀπό διδάγματα τιμητικά διά τήν ἑργασία, ἀπό παρανέστεις πρός ἑργασίαν, ἀπό καταδίκας τής ὀκνηρίας. «Πολλήν κακίαν ἔδιδαξεν ἡ ἀργία» τονίζει δ Σειράχ (λγ' 32) ὁ ἴδιος δέ συμβουλεύει (7.15) «Μή μισήσης ἐπίπονον ἑργασίαν καὶ γεωργίαν ἀπό 'Υψιστου ἐκτισμένην». Εἰς τάς Πα-

ροιμίας βλέπουμε τά αύτά: «Ἐπιθυμία ὀκνηρόν ἀποκτείνουσιν· οὐ γάρ προαιροῦνται αἱ χεῖρες αὐτοῦ ποιεῖν τί» (21.25). Καὶ ἀλλοῦ: «Προφασίζεται καὶ λέγει ὁ ὀκνηρός λέων ἐν ταῖς δόσις, ἐν δὲ ταῖς πλατείαις φονευταί» (13). Καὶ ἀλλοῦ: «ἄωστερ θύρα στρέφεται ἐπὶ τοῦ στρόφιγγος, οὕτως ὀκνηρός ἐπί τῆς κλίνης αὐτοῦ» (26.14). Καὶ εἰς ἄλλο σημεῖο (15-20) γράφει: «δόδοι ἀέργων ἐστρωμέναι ἀκάνθαις». Θαυμασία ἔναι τὸ περικοπὴ τῶν Παροιμιῶν, (6-6-11) ἡ δόπια συμβούλευει καὶ ἐπιδιώκει τὴν βελτίωσιν ὀκνηροῦ. Γράφει: «Ιθι πρός τὸν μύρμηγκα, ὃ ὀκνηρέ, καὶ ζήλωσον ιδών τὰς δόδιούς αὐτοῦ καὶ γενοῦ ἑκείνου σοφώτερος· ἑκείνω γάρ γεωργίαν μή ὑπάρχοντος, μηδέ τὸν ἀναγκάζοντα ἔχων, μηδὲ ὑπό δεσπότην ὥν, ἐτοιμάζεται θέρους τὴν τροφήν πολλήν τε τῷ ἀμητῷ ποιεῖται τὴν παραθεσιν. Ἡ πορεύθητι πρός τὴν μέλισσαν καὶ μάθε ὡς ἐργάτης ἐστι, τὴν τε ἐργασίαν ὡς σεμνὴν ἐμπορεύεται: ἡς τούς πόνους βασιλεῖς καὶ ιδιῶται πρός ὑγείαν φέρονται, ποθεινή δέ ἔστι πᾶσι καὶ ἐπίδοξος· καίπερ οὖσα ἀσθενής τῇ ρώμῃ, τὴν σοφίαν τιμήσασα προϊκήν· ἔως τίνος ὀκνηραῖς κατάκεισαι; Πότε δέ ἔξ ὕπου ἐγερθήσῃ; Ὁλίγον μὲν ὑπονοῖς, ὀλίγον δέ κάθησαι, μικρόν δέ νυστάξεις, δλίγον δέ ἐναγκαλίζει χεροί στήθη, εἴτ' ἐμπαραγίνεται σοὶ ὄωστερ κακός δοιπόρος ἡ πενία καὶ ἡ ἔνδεια ὄωστερ ἀγάθος δρομεύς· ἔαν δέ ἀοκνος ἡς ἥξει σοι ὄωστερ πηγή ὁ ἀμέτός σου, ή δέ ἔνδεια ὄωστερ κακός ἀνήρ αὐτομολήσει».

Εις τάς Παροιμίας ἐπίσης «ὅς φυτεύει συκῆν φάγεται τούς καρπούς αὐτῆς» (Κ.Ζ. 18) καὶ ἀλλοῦ «ὁ ἐργαζόμενος τὴν ἑαυτοῦ γῆν ἐμπλαθήσεται ἀρτῶν, οἱ δὲ διώκοντες μάταια ἐνδεές φρενῶν» (ΙΒ' 11) καὶ ἀλλοῦ «δινειδίζομενος ὀκνηρός οὐκέ αἰσχύνεται» (Κ. 4) καὶ ἀλλοῦ «ὕπαρξις πουσούδαχομένη μετά ἀνομίας ἔλαστων γίνεται, ὁ δὲ συνάγων ἑαυτῷ μετ' εὔσεβειας πληθυνθήσεται» (ΙΓ' 11) καὶ ἀλλοῦ (ΙΗ' 8) «ὅκνηρούς καταβάλλει φόβος, ψυχαὶ δέ ἀνδρογύνων πεινάσουσιν». Ό Σειράχ (ΛΗ' 31-34) τιμῇ τάς τέχνας γράφων περὶ τεχνιῶν ὅτι «πάντες οὗτοι εἰς χειραςτάτων ἐνεπίστευσαν καὶ ἔκαστος ἐν τῷ ἐργῳ αὐτοῦ σοφίζεται. Ανεύ αὐτῶν οὐκ οἰκισθήσεται πόλις καὶ οὐ παροικοσιουσιν οὐδέ περιπατήσουσιν». Ό Ίδιος τονίζει ἐπίσης (ΚΤ' 28) ὅτι «ὁ ἐργαζόμενος γῆν ἀνύψωνει θημωνίαν αὐτοῦ» τιμῶν τὴν γεωργικήν ἐργασίαν, καὶ συνιστά τὴν προτίμησιν τῆς πάσης φύσεως ἐργασίας ἀντί τῆς κενοδοξίας. «Κρείσσων ἐργαζόμενος ἐν πᾶσιν ἡ περιπατῶν ἡ δοξαζόμενος καὶ ἀπορῶν ἄρτων» (Ι' 27).

Εις τάς Παροιμίας τιμάται καὶ ἡ ἑκπαίδευσις, ἢ ἀγωγή, διὰ τῶν «πενίαν καὶ ἀτιμίαν ἀφαιρεῖται παιδεία» (ΙΙΓ' 18), καθώς καὶ ἡ δικαιοσύνη «δίκαιοι ποιήσουσιν ἐν πλούτῳ ἔτη πολλά, ἀδικοὶ δέ ἀπολοῦνται συντόμως» (ΙΙΓ' 23). «Ἀλλοῦ ὁ Ἀ' Μάρω (Ε' 11) ὥμιλετε καὶ αὐτός περὶ δικαιοσύνης καί γράφει ὅτι κακῶς συλλεγόμενος πλοῦτος ἔνιαν κατάρα, δέν εἶναι δυνατὸν νά ἀποτελέσῃ ἀπόλαυσιν διά τὸν διοικήτην του «διά τούτο ἀνθ' ὧν κατεκονδύλιζον πτωχούς, καὶ δῶρα ἑκλεκτά ἐδέξασθε πάρ' αὐτῶν, οἵκους ξεστούς ὠκοδομήσατε, καὶ οὐ μή κατοικήσητε ἐν αὐτοῖς, ἀμπελῶνας ἐπιθυμητούς ἐφιτεύσατε, καὶ οὐ μή πήγητε τὸν οἶνον αὐτῶν». Εἰς ἄλλα της σημεία ή Παλαιά Διαθήκη ἀσχολεῖται τιμητικά μέ τὴν πνευματικήν ἐργασίαν «Καὶ πειρισσόν εἰς αὐτῶν υἱέων, φύλαξαι τοῦ ποιῆσαι βιβλία πολλά οὐκ ἔστι πειρασμός, καὶ μελέτη πολλή κόπωσις σαρκός» (Ἐκκλησ. ΙΒ' 12), καθώς καὶ μέ ειδικά θέματα ἐργασίας καὶ κυρίως μέ θεματα ἀπόδοσύῶν καὶ ἀναπαύσεως τῶν ἐργαζομένων.

Είς τήν «Έξοδο (Κ.Γ' 12) τονίζεται τό ἀπαράίτητον τῆς ἑβδομαδιαίας ἀναπαύσεως διά τῶν «Ἐξ ἡμέρας ἐργᾶ καὶ ποιήσεις τά ἔργα σου τῇ δέ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ ἀνάπαυσις⁽⁴⁾ ἐν ἀντιθέσει ἀπό τάς ἐργασίμους ἡμέρας ὅποτε ἡ ἐργασία πορεπει νά διαρκεῖ ὅλη τήν ἡμέραν». «Ἀνέτειλεν ὁ

ἥλιος... καὶ ἔξελεύσεται ἄνθρωπος ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὴν ἔργασίαν αὐτοῦ ἥως ἐσπέρας» (Ψαλ. ΡΓ' 22-23). Εἰς τάς Παροιμίας (Κ.Β. 29) καὶ εἰς τὴν «Ἔσοδο (ΛΕ' 35) συνιστᾶται ἡ εἰδίκευσις τῆς ἔργασίας καὶ εύρισκεται ἡ ριζά του στανχανωφισμοῦ. Οἱ εἰδίκευμένοι τεχνῖται θά παρασταθοῦν ἐνώπιον Βασιλέων «ὅρπατικόν ἄνδρα καὶ δύνην ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ βασιλεῦσι δεῖ παρεστάναι καὶ μή παρεστάναι ἀνδράσι νωθροῖς». (Παρ.) «Καί ἐνέπλησαν αὐτούς σοφίας, συνέσεως, διανοίας, πάντα συνιέναι ποιῆσαι τὰ ἔργα τοῦ Ἀγίου, καὶ τά ύφαντά καὶ ποικιλτά ύφαντα τῷ κοκκίνῳ καὶ τῇ βύσσῳ, ποιεῖν πᾶν ἔργον ἀρχιτεκτονίας, ποικιλίας» (Ἐξοδος). Ἀλλά καὶ ζωοφιλίαν συνιστᾶ ἡ Γραφή (Παροιμ. ΙΒ' 10) γράφουσα: «Δίκαιος οίκτείρει ψυχάς κτηνῶν αὐτοῦ, τά δέ σπλάχνα τῶν ἀσεβῶν ἀνέλεμπονται καὶ φυσικά φιλίαν καὶ δικαιουόντην πρός τὸν συνάνθρωπον, διότι «Κύριος ἔξετάζει τὸν δίκαιον καὶ ἀσεβή· δέ δέν ἀγαπῶν ἀδίκιαν μισεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν» (Ψαλ. Ι. 6.), δέ δέ Θεός ἐλέγχει τούς κακούς ἐργοδότας «τὴν ταπείνωσίν μου καὶ τόν κόπον τῶν χειρῶν μου εἴδεν ὁ Θεός καὶ ἤλεγξε σε χθές» (Γεν. ΛΑ' 42).

Ο έργοδότης πρέπει νά άγαπα τούς πλησίουν του έργα-
ζομένους και έκτός της ύποχρεωτικής έβδομαδιαίας άνα-
παιύσεως, ή δοπιά πλήν του θρησκευτικού της περιεχομέ-
νου χρειάζεται και πρός άναπτυσσιν «ίνα άναπτυσσται ό
βους σου και τό υπόζυγόν σου καί ίνα άναψυξή ό υιός της
παιδίσκης σου και δι προσήλυτος», έπιβάλλεται και ή αγά-
πη. «Μή κακώσης οίκετην έργαζόμενον εν άληθείᾳ, μηδέ
μισθίον διδόντα ψυχήν αύτού· οίκετην συνετόν άγαπάτω
σου ή ψυχή, μή στερήστης αύτόν έλευθερίας» τονίζει ο Σει-
ράχ (Ζ' 20-21). Εις τούς Ψαλμούς (ΚΕ. 5) καταδικάζεται ό
τόκος διά της φράσεως «τό άργυριον αύτοῦ ούκ ἔδωκεν ἐ-
πί τόκῳ καὶ δῶρα ἐπ' ἀθώιος ούκ ἔλαβεν. Ο ποιῶν ταῦτα
οὐ σαλευθῆσεται εἰς τὸν αἰώνα». Εις τό Δευτερονόμιον
(ΚΕ' 15) διδάσκεται ή δικαιοσύνη, ἀλλά καὶ θεωρεῖται ή
ιδιοκτησία τῆς γῆς ὡς Θεοῖς καλῆρος διά τῶν «στάθμιον ἀλπ-
θινόν καὶ δικαιον ἔσται σοι, ην πολιύμερος γένῃ ἐπὶ τῆς
γῆς ἦς Κύριος δι Θεός σου δίδωσι σοι ἐν καλήρω». Εις τόν
«Εκκλησιαστήν, διδάσκεται διτί δέν διποκλείεται ή ἀπόλαυσις
τῶν ἐγκοσμίων ἀγαθῶν, ἐφ' ὅσον γίνεται ἐν μέτρῳ, δεδο-
μένου διτί καὶ αὐτά εἶναι δῶρον Θεοῦ καὶ προϊόν τῆς ἀν-
θρωπίνης ἐργασίας. «Καὶ γε πᾶς ἀνθρωπος δις φάγεται καὶ
πίεται, καὶ ἴδη, ἀγαθόν ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ, δόμα Θεοῦ
ἔστιν» (Γ. 13). «Καί γε πᾶς ἀνθρωπος ὃς ἔδωκεν αὐτῷ, δι
Θεός πλούτον καὶ ὑπάρχοντα, καὶ ἔξουσίαν αὐτῷ φαγεῖν
ἀπ' αὐτοῦ, καὶ λαβεῖν τὸ μέρος αὐτοῦ, καὶ τοῦ εὐφρανθή-
ται ἐν μόχθῳ αὐτοῦ, τοῦτο δόμα Θεοῦ ἔστιν» (Δ 18). Ό
Σειράχ (Κ 30) τονίζει τό ἀπαραίτητο τῆς κυκλοφορίας τοῦ
πλούτου γράφων: «Σοφία κεκρυμένη καὶ θησαυρός ἀφα-
νῆς, τίς ὠφέλεια ἐν ἀμφοτέροις;»

Όπως είδαμε από τάς δόλιγας περιοκόπας πού άνέφερα ἀνωτέρω, ἡ Παλαιά Διαθήκη γέμει από ἐπαινετικούς λόγους καὶ παραίνεσις διά τὴν ἔργασια, ἀπότελουσα ἔξειρεσιν τῆς τότε ἐπικρατούσης νοοτροπίας.¹⁴ Τήν Παλαιά Διαθήκη, τὸν Νόμον, συνεπήρωσε δὲ Ἰησοῦς Χριστός, εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς καὶ φυσικά καὶ εἰς τόν τομέα τῆς ἔργασίας.

(1) Ό Δ. Σαβράμης (Τό νόημα της έργασίας σ. 33) γράφει ότι ή
έργασία δύκι μόνον δέν είναι τιμωρία δάλλ' ἀντίθετα είναι εὐγενής
ἀποστολή την όποιαν ἔμεις δάλλον Θεοῦ την μετατρέπουμε εἰς
ἀγώνα βιοπάλης, παραβλέποντες τὸν Θεό. Καθ' ὅσον ἀφορᾶ τὸν
μισθὸ αὐτῆς (σ. 43) πρέπει νά ίκανοποιεί. 1) Ζωτικάς ἀνάγκας έρ-
γαζούμενους καὶ οἰκογενείας του. 2) Νά ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ολ-
κονομική κατάστασιν τῆς ἐπιχειρήσεως. 3) Νά μήν παραβλέπει το
γενικό καλό. Ο Μπρασιώτης (Ούμανιμος καὶ Χριστιανισμός σ.
20) γράφει ότι ό «ἀνθρωπος κατά τὴν θεμελιώδη χριστιανικήν

ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΟΥ Κ.Ι.Σ. ΓΙΑ ΤΑ ΘΛΙΒΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΠΑΝΑΘΗΝΑΪΚΟΥ – ΜΑΚΑΜΠΗ

Τό Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο άπέστειλε τό παρακάτω έγγραφο διαμαρτυρίας πρός τούς ύπουργούς Προεδρίας Κυβερνήσεως καί Δημοσίας Τάξεως κ.κ. Κουτσογιώργα καί Σκουλαρίκη καί τόν ύψηπουργό Άθλητισμού κ. Κατσιφάρα:

«Περιμέναμε νά περάσει ένας καί πλέον μήνας άπό τά έκτροπα πού έλαβαν χώρα στόν άγώνα μπάσκετ μεταξύ Παναθηναϊκού καί Μακαμπή για νά σᾶς άπευθύνουμε τήν παρούσα. Καί περιμέναμε έπι τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα γιατί έλπιζαμε ότι κάποιος ή κάποιοι έκπρόσωποι τῆς Κυβερνήσεως θά είχαν καταδικάσει μέ παρρησία τά συμβάτα.

Συγκεκριμένα, όπως άσφαλως γνωρίζετε, στόν άγώνα αύτόν μερικοί φίλαθλοι(!) φώναζαν «'Εβραϊοι γουρουόνια θά γίνετε σαπούνια», «Χίτλερ γιά πάντα» κ.ά. παρόμοια ένων άνεμιζαν καί σημαίες μέ τή μισητή σβάστικα. Όλα αυτά τά έδειξε ή Ε.Ρ.Τ. άναμεταδίδοντας τόν άγώνα.

Στόν άγώνα ύπήρχε καί ικανή δύναμη τής 'Αστυνομίας Πόλεων, ή όποια παρακολουθούσε άδρανής τά οσα συνέβαιναν. 'Οταν, μάλιστα, δύμοθρησκός μας άπευθύνθηκε στόν έπικεφαλής τής άστυνομικής δυνάμεως ύποδεικνύοντάς του ότι κάτι έπρεπε νά πράξουν, έπιδεικνύοντάς του καί τίς χιτλερικές σημαίες, έλαβε τήν άπαντηση: «Λοιπόν, τί νά κάνουμε;»

Θά μᾶς έπιτρέψετε νά νομίζουμε, Κύριοι 'Υπουργοί, ότι θά έπρεπε νά είχε ηδη έκδηλωθεί άντιδραση: μέ τό νά δοθεί έντολή στήν Ε.Ρ.Τ. νά άποκαταστήσει τά πράγματα καί νά έκφράσει ό κ. ύπουργός, ό άρμόδιος έπι τού 'Άθλητισμού, τήν άγανάκτηση του (τήν όποια έλπιζουμε ότι θά αισθάνθηκε) γι' αύτές τίς έπικινδυνες γιά τήν έσωτερη ήμονοια καί τή διεθνή εικόνα τής χώρας μας άνεργειες τών φιλάθλων(!), οι όποιες θύμιζαν τίς χειρότερες στιγμές τού φασισμού. Γιατί δέν ήταν οι 'Εβραϊοι οι όποιοι βριζόντουσαν μέ αύτές τίς θλιβερές έκδηλωσεις άλλά τά ίδεωδά τής 'Ελευθερίας καί τής Δημοκρατίας. Βριζόντουσαν όχι μόνο 6 έκατομμύρια 'Εβραϊοι - θύματα τού Ναζισμού άλλά καί άλλοι τόσοι άθωι μάρτυρες τών χιτλερικών στρατοπέδων, οι όποιοι άνηκαν σ' άλλες τίς θρησκείες καί σ' ολλες τίς έθνοτητες.

Θά έπρεπε, έπισης, ό κ. ύπουργός Δημοσίας Τάξεως νά είχε διατάξει άνακρισεις καί νά είχε έπιβάλει κυρώσεις στά άστυνομικά δργανα πού άνέχτηκαν αύτή τήν κατάσταση. Πώς δέν συνέλαβαν, έστω καί «γιά τά μάτια», ένων νεοναζιστή; Ποιά, ζραγε, «τάξη» προστατεύει ή 'Αστυνομία όταν δέν προστατεύει τή δημοκρατική εύταξια άπο τίς άθλιότητες τών φιλοφασιστών;

Θά έπρεπε πολλά νά είχαν γίνει, κυρίως άπό τήν Ε.Ρ.Τ., Κύριε ύπουργέ Προεδρίας, όχι γιά νά άποκαταστήσει τούς 'Εβραίους - θύματα τού πιό άγριου διαγμού στήν ιστορία τής 'Ανθρωποτήτος - άλλα γιά νά πληροφορήσει τή νέα ίδιας γενιά, νά διδάξει καί νά προβληματίσει στή ίδεωδη τής Δημοκρατίας κι όχι νά άφήσει τούς θεατές μέ τήν έντυπωση τών συνθημάτων τής μισαλλοδοξίας, τού ρατσισμού καί τών θρησκευτικών διακρίσεων. Μέ τή σιωπή τής ή Ε.Ρ.Τ. άφησε χωρίς καταδίκη τή θλιβερά αύτά συνθήματα, συνθήματα τά όποια, τό επαναλαμβάνουμε, δέν είναι μόνον έναντιον τών 'Εβραίων άλλά είναι κι έναντιον τής Δημοκρατίας, τής Ειρήνης καί τής Παγκόσμιας Συνειδήσεως.

Σημειώνουμε, μέ τήν εύκαιρια, ότι μόνο ό πρόεδρος τού Παναθηναϊκού (όργανωτού τού άγώνα) έξέφρασε τήν άγανάκτηση του κι είπε ότι θά διακόψει τόν άγώνα έάν έξακολουθήσουν νά έκτοξεύονται παρόμοια συνθήματα. Κύριοι 'Υπουργοί,

'Ο λαός μας συνθήζει νά λέει: «Ποτέ δέν είναι άργα». Μέ αύτή τήν παραίνεση κλείνουμε αύτή τήν έπιστολή, τονίζοντας ότι είναι κυρίως χρέος τής Ε.Ρ.Τ. νά διδάξει τήν άληθεια, μεταδίδοντας τήν κυβερνητική θέση, πού θέλουμε νά πιστεύουμε ότι θά είναι αύτητρά καταδικαστική.

άντιληψιν, έχει δημιουργηθή ύπό τού Θεού ως ψυχοφυσικόν δν καί είναι εικών τού Θεού, όπερ δέν σημαίνει μόνον ότι δη θνητωπος είναι προσποτάκης άλλ' ότι έχει έμφυτον καί τήν φοράν πρός τόν Θεόν άφ' έννος καί πρός τόν πλησίον άφ' έτερουν καί διά μέσου τής πρός τόν Θεόν καί τόν πλησίον άγνητης είναι πρωτοριμένος νά έξομοιωμή πρός τόν Θεόν καί ότι, έπι πλέον, έπροκλισθη ύπό τού Θεού μέ τήν έξουσιαν καί τήν δύναμιν νά κυριαρχήσῃ έπι τής Φύσεως, πράγμα τόν πόλον έκφραζεται διά τής θεάς έκεινης ρήτρας πρός τόν πρωτοπλάστους «κατακυρεύσατε τής Γῆς». (Γένεσις α' 28). 'Ο Ε. Μαζαράκης ('Εργασία καί Βίβλος είς έκδοσιν Χριστιανικού Κύκλου σ. 94 95) έχει διντίθετο γνώμη γράφων ότι ή Βίβλος θεωρεί τήν έργασία ως συνέπειαν τής άμαρτιας μας «Έργαζεται διότι δέν μπορεί νά πράξη δλλως δη θνητωπος». 'Ο Berdiaeoff, άναφερόμενος όπό τόν Μητροπολίτην Σάμου Είρηναϊον ('Ο N. Berdiaeoff καί ή χριστιανή φιλοσοφία σ. 8) είς τήν μελέτη του «Πνεῦμα καί έλευθερία» τονίζει τήν άξια τού άνθρωπου «ό δόποιος φέρει τήν εικόνα τού Θεού έντος τής έλευθερίας του καί τής προσωπικότητός του. Ή άνθρωπην προσωπικότης έμβαθυνεται καί κατακτάται, έντος τών βιολογικών λειτουργιών διά πνευματικών καρμάτων καί δι' άγώνων πρός πραγματοποίησιν τής θείας άληθειας καί τού πληρώματος αύτης».

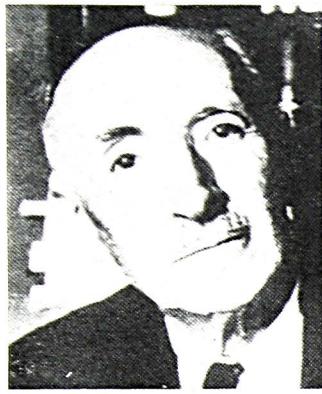
(2) 4η 'Ασκητ. Διάταξις.

(3) Εισαγωγή είς τήν κοινωνιολογίαν σ. 281

(4) Τά Λευτίκα (ΚΣΤ' 2) έπαναλαμβάνουν: «λάλησον τούς υλοῖς Ίσαρηλ καί έρετς πρός αύτούς. 'Οταν είσελθητε είς τήν γῆν, ήν έγινε δίδωμι ύμην καί άναπαυσεται ή γῆ, ήν έγινε ύμην δίδωμι σάββατα την Κυριων».

(5) Είς τήν Παλαιάν Διαθήκη (Παροιμ. Κ 8) συνιστάται τό μέτρον τών οικονομικών έπιδιώξεων «Πλούτον δέ καί πενίαν μή μοι δύς, σύνταξον δέ μοι τά δέοντα καί τά αύτάρκη, ήνα μή πλησθείς μευδής γίνωσαι καί έπω, τίς μέ δρα; ή πενόμενος κλέψω καί δύσω τό δύνομα τού Θεού».

'Ο κ. Εύ. Σαββόπουλος έχει σπουδάσει νομικά (Δρ.) καί κοινωνιολογία. Έχει διατελέσει ύπουργός καί βουλευτής Πειραιώς καί Νήσων, καθώς καί διντίθετο τού Συμβουλίου τής Εύρωπης. Κυριώτερα έργα του «Η έργασία κατά τήν έλληνική όρχαιότητα», «Κοινωνικά Μελέται», «Εισαγωγή είς τήν έφημοροσμένην Κοινωνιολογίαν», «Έκπαίδευσις καί κοινωνίαν κ.ά. Τό άρθρο πού δημοσιεύουμε είναι άπόσπασμα όπό τό βιβλίο του «Χριστιανισμός καί Έργασία». Πειραιεύς 1958).

Jules Isaac
(1877 - 1963)

Jules Isaac: Έδωσε τίς βάσεις γιά τό διάλογο - συμφιλίωση Χριστιανισμοῦ καί τοῦ Εβραϊσμοῦ

‘Απόσπασμα ἀπό διάλεξη πού δόθηκε ἀπό τήν κ. Huchet - Bishop, πρόεδρο τῆς Εβραιο-Χριστιανικῆς Φιλίας τῆς Γαλλίας, στή συνάντηση τοῦ Διεθνοῦς Συμβουλίου Χριστιανῶν καί Εβραίων, στό Πανεπιστήμιο τοῦ Southampton, στίς 20 - 27 Ιουλίου 1977. Ή εὐκαιρία δόθηκε μέ τήν ἐπέτειο τῶν 80 χρόνων τοῦ Αἰδεσιμωτάτου δρ. James Parkes καί τῶν 100 χρόνων ἀπό τή γέννηση τοῦ Jules Isaac, τοῦ Γάλλου, Εβραίου τό Θρήσκευμα, συγγραφέα καί ιστορικοῦ.

‘Η κ. Huchet - Bishop ἔρευνησε τήν καριέρα ἐνός ἀνθρώπου, τοῦ ὁποίου ὁ Εβραϊσμός γιά πολύ καιρό παρέμενε ἀδρανής. Σάν ὅπαδός τοῦ Dreyfus ἥθελε νά φανερωθεῖ ἡ ἀλήθεια, ἀλλά ὅχι μόνον ἐπειδή ἦταν ὄμοθρησκος. ‘Οταν ὁ Χίτλερ ἀνέβηκε στήν ἔξουσία, διότι Jules Isaac, τό 1934, μπῆκε στήν Επιτροπή τῶν διανουσμένων ἀντιφασιστῶν. Μετά τό ξέσπασμα τοῦ πολέμου, ζύπνησε μέσα του ὁ Εβραῖος.

«Τό 1940 τό κύριο ἐνδιαφέρον τοῦ Jules Isaac ἦταν, ὅπως ἔλεγε στόν ἑαυτό του, νά γράψει «ἔναν ύμνο στή χαμένη θεία ἐλευθερία». Οι ἀντιδράσεις του ἦταν οἱ ἀντιδράσεις ἐνός Γάλλου ἀνθρωπιστή, πιστοῦ στής δημοκρατικές ἀξίες. Γί’ αὐτό μπορεῖ κανείς νά καταλάβει γιατί μερικοί ἀπό τούς Εβραίους φίλους μου κατηγόρησαν τόν Isaac γιά τήν καθυστέρηση τῆς ἀποφάσεως του, σχετικά μέ τήν τύχη τῶν Εβραίων. Αύτοί ύποστηριζουν: «Πῶς ἦταν δυνατόν ἔνας ἀνθρωπος τῆς ἀξίας τοῦ Isaac νά μή καταλάβει τί γινόταν μέ τούς Εβραίους στή Γερμανία ἀπό τό 1933; Καί πῶς δέν μπόρεσε νά καταλάβει, κατά τή γερμανική κατοχή τῆς Γαλλίας, ὅτι ἡ ἴδια τύχη περίμενε καί τούς Γάλλους Εβραίους?».

Ένας ἀργοπορημένος στόν Εβραϊσμό

Παραδέχομαι ὅτι μέ τήν πρώτη ματιά αὐτό εἶναι ματαιοπονία. Θά δώσω τίς δικές μου ἔξηγήσεις, ἀν καί μπορεῖ νά υπάρξουν κι ἄλλες. Ό Jules Isaac δέν μεγάλωσε σέ μια αὐστηρά θρησκευόμενη ἔβραική οἰκογένεια. Ή μητέρα του νήστευε τό Yom Kippur καί πήγαινε στή Συναγωγή στής μεγάλες ἔβραικές γιορτές. Άλλα ὁ πατέρας του, ἔνας δίκαιος καί ἵσιος ἀνθρωπος, δέν ἐνδιαφερόταν γιά τή θρησκεία.

‘Ανήκε στήν ἀστική τάξη τῶν ἀνωτέρων κρατικῶν λειτουργῶν τῆς Τρίτης Δημοκρατίας, ἀφοσιωμένος στή δημοκρατία καί στό λαϊκισμό, ἀγνοώντας, δπως καί κάθε ἄλλος, ὅτι αὐτός δ λαϊκισμός ἦταν ἐμποτισμένος μέ ἀξίες κληρονομημένες ἀπό τήν ἔβραιο - χριστιανική παράδοση.

Μέ τό χαμό καί τῶν δύο γονιῶν του, στήν ἡλικία τῶν δεκατριῶν χρόνων, δ Isaac μπῆκε ἐσωτερικός σ’ ἔνα κρατικό σχολεῖο, στό δποϊο δέν ὑπῆρχε θρησκευτική ἔκπαίδευση. “Ἐμφαση δινόταν στής ἀστικές ἀρέτες καί μία ἀπό αὐτές ἦταν ἡ ἀνοχή στά θρησκευτικά ζητήματα. ‘Από τόν Ναπολέοντα καί μετά δ ἔβραϊσμός ἐθεωρεῖτο μόνο μιά θρησκευτική πίστη, ἀκριβῶς ὅπως δ Καθολικισμός καί δ Προτεσταντισμός. Στό Λύκειο δ Jules Isaac δέν γνώρισε ἐκδηλώσεις ἀντισημιτισμοῦ. ‘Ο βασικός τόνος στή Γαλλία μετά τήν ἐπανόρθωση τοῦ Dreyfus – ἔκτός τή μανία τῆς «Action Française» – ἦταν ἀνοχή καί ἀδιαφορία.

“Ενας ἄλλος λόγος γιά τήν ἀργοπορημένη συμπεριφορά τοῦ Isaac μπορεῖ νά εἶναι τό γεγονός ὅτι εἶχε ἔρευνήσει στής πηγές τῆς συγκρούσεως τοῦ 1914: τά λάθι τῆς Συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν ἦταν φανερά σ’ αὐτόν καί ἔτσι ἐπρεπε νά ἀναμένονται οἱ συνέπειες. Τέλος, θά μποροῦσε κανείς νά πεῖ ὅτι δ Isaac ἦταν πολύ «Γάλλος» στήν ἀντίδρασή του πρός τό Ναζισμό, βλέποντάς τον σάν μιά παροδική γερμανική μανία πού ποτέ δέν θά συνέβαινε στή Γαλλία.

Πάντως λίγοι μήνες κατοχῆς ἦταν ἀρκετοί γιά ν’ ἀνοίξουν τά μάτια του. ‘Αρχισε νά ἀκούει γιά ἀποβολή συμμαθητῶν του· ἦταν ‘Εβραίοι· γιά δύνοματα πού διώχτηκαν ἀπό τόν κατάλογο τῆς Λεγεώνας τῆς Τιμῆς· ἦταν ἔβραικά ὄνόματα. Τότε, μοῦ εἴπε, τελείως ξαφνικά αἰσθάνθηκε νά εἶναι μέ τό μέρος τῶν καταδιωγμένων. Ποτέ δέν εἶχε κρύψει τήν ἔβραική του ταυτότητα οὔτε δύμας καί τήν εἶχε τονίσει. ‘Άλλα τώρα, ἐνώπιον τῶν διωγμῶν, ὅπως καί δ Bergson ἀργότερα, τήν δύμολόγησε.

‘Απ’ τήν ἄλλη μεριά, αὐτή ἡ κατάσταση προκάλεσε στή σκέψη του σάν ιστορικοῦ. Πῶς Ἠταν δυνατή αὐτή ἡ παραφροσύνη τῶν Ναζί μετά ἀπό σχεδόν 2.000

χρόνια χριστιανικής διδασκαλίας; Τί εἶχαν διδαχτεῖ οι Χριστιανοί;

Γιά πρώτη φορά στή ζωή του διέλαβε τον Jules Isaac, ο ιστορικός, ανοιχεί τη Βίβλο. «Αρχισε μέ τίς χριστιανικές Γραφές καί τήν Καινή Διαθήκη καί ἐπειδή εἶχε μελετήσει τά έλληνικά τή διάβασε στή γλώσσα αυτή. Σ' αυτή τή μελέτη εἶδε «τή φρεσκάδα καί τήν εύθυτητά τῆς ἀνθρώπινης ματιᾶς, μιά εύρυτητα τῆς ψυχῆς, ἀπόλυτη εἰλικρίνεια καί τήν ἀλήθεια τοῦ ἄγωνα». Πάλι τό διό διαφέρον γιά τήν ἀλήθεια.

Αύτή ἡ μελέτη, καινούργια γι' αὐτόν πού ἦταν ἀμόλυντος ἀπό τήν παράδοση καί τίς συνήθειες τῆς σκέψεως, τοῦ ἀποκάλυψε τήν ιστορία τοῦ 'Ιησοῦ τοῦ 'Εβραίου. «Ἔταν ἔνας 'Εβραῖος, ἔνας ἀπλός 'Εβραῖος», εἶχε γράψει διάλεκτος *Réguy*. Τά Εὔαγγέλια τῶν παρουσιάζουν σάν ἔναν 'Εβραϊο πού κρατοῦσε τίς γιορτές καί ἦταν ἐμπειρος στίς Γραφές. Σύμφωνα μέτα τά Συνοπτικά Εύαγγέλια, τά πλήθη τῶν 'Εβραίων ἦταν ἐνθουσιασμένα μαζί του, τόν ἀκολουθοῦσαν παντοῦ καί τόν ἀναζητοῦσαν ὅταν ἥθελε νά ξεκουραστεῖ λίγο καί νά προσευχηθεῖ μόνος. 'Αγαποῦσε τό λαό του καί λαός του τόν ἀγαποῦσε. Δεχόταν προσκλήσεις ἀπό δημοσιόνεποτε εἴτε σκεπτόταν καλά γι' αὐτόν, ὅπως οι Φαρισαῖοι, εἴτε τόν ἀντιπαθοῦσαν, ὅπως οι φοροεισπράκτορες. Αἰσθανόταν μ' ὅλους ἀνεντα, πίρωτάσως, δύμως, μέ τούς 'Εβραίους. Τόν παρότρυναν νά μιλᾶ μέ μή 'Εβραίους καί νά κάνει διδήποτε γι' αὐτούς. 'Ακόμη τούς ἐπαινοῦσε ὅταν ἐπρεπε νά ἐπαινεθεῖ ἡ πίστη τους. 'Ἔταν τόσο δίκαιος μαζί τους, ὅσο ἐπρεπε νά είναι ἔνας γιός τῶν 'Ἐντολῶν: «ὁ Σένος, ὁ παροικῶν μέ σᾶς, θέλει εἰσθαι εἰς ἐσάς ὡς ὁ αὐτόχθων, καί θέλεις ἀγαπᾶ ἀπό τόν ὡς σεαυτόν διότι Σένοι ἐστάθητε ἐν γῇ Αἴγυπτο» (Λευτ. 19.34) 'Η Σταύρωση; Δέν ἦταν φανερό ὅτι ἦταν ἔργο τῶν Ρωμαίων κατακτητῶν μέ τή βοήθεια μερικῶν 'Εβραίων συνεργατῶν; Καί ὅχι ἔργο τοῦ ἐβραϊκοῦ λαοῦ;

Τότε οι Ναζί ἔπληξαν καί τόν 'Ισαάκ: δέν ἦταν πιά διευθυντής Παιδείας καί τοῦ πήρανε καί τό παράσημο τῆς Λεγεώνας τῆς Τιμῆς. Τό ἀπίστευτο εἶχε ἔρθει. Στή χώρα πού εἶχε δώσει πρώτη 'Ισα δικαιώματα γιά δλους, αὐτός, διάλεκτος *Jules Isaac*, Γάλλος μέχρι τό κόκκαλο, ἐπαυσε ξαφνικά νά είναι ἔνας ισότιμος πολίτης. Τέτοιο πράγμα δέν θά συνέβαινε παρά μόνο ἐπειδή δικός με τό κόσμος εἶχε διδαχθεῖ γιά γενεές νά μισεῖ τούς 'Εβραίους.

Σινέχισε τήν ἐργασία του. Σάν ιστορικός διέλαβε τίς φάσεις τοῦ ἀντισημιτισμοῦ στήν Αἴγυπτο, 'Ελλάδα καί Ρώμη, μέ τίς σφαγές τῶν Σταυροφόρων καί τής 'Ιεράς 'Εξετάσεως. «Αρχισε νά ἀναρωτιέται τί εἶχαν διδάξει καί τί εἶχαν γράψει γιά τά Εὔαγγέλια οι θεολόγοι καί οι Χριστιανοί ίερεῖς. «'Εβαλα τά σχόλια δίπλα - δίπλα μέ τό κείμενο, δείχνοντας ἔτσι τήν ἀβυσσο τού τά χωρίζει», ἔγραφε.

Αύτό τό ἔκανε ὅπως μόνο ἔνας ιστορικός ἀδέκαστης πνευματικής ἀκεραιότητας μποροῦσε νά τό κάνει. Τό ψεῦδος τῶν χριστιανικῶν δηλώσεων φανερώθηκε - ὅτι τόν Χριστό τόν εἶχε ἀπαρνηθεῖ δικός του, ὅτι αὐτός διόδιος καταράστηκε τόν 'Ισαάκ, ὅτι διάλεκτος *Jules Isaac* εἶχε ἐκφυλιστεῖ τήν ἐποχή τοῦ 'Ιησοῦ, ὅτι

ό 'Ιησοῦς διόδιος εἶχε βάλει ἔνα τέλος σ' αὐτό, ὅτι διεβραϊκός λαός εἶχε σταυρώσει τόν 'Ιησοῦ καί ἔξι αἰτίας αυτοῦ τοῦ γεγονότος εἶχαν γίνει περιπλανώμενοι πάνω στή γῆ καί ἀξιζαν τήν περιφρόνηση καί τούς διωγμούς πού ύπεστησαν γιά αἰώνες. Αύτή ἡ διδασκαλία, ἀπό αἰώνες παλιά, χύθηκε μέσα στήν εύρωπαική διανόηση καί ἔκανε δυνατό αὐτό πού ἔγινε κάτω ἀπό τή ναζιστική μπότα.

Οι ύποθήκες τῆς γυναίκας του

'Η Κυρία Isaac ένδιαφερόταν πολύ γιά τήν ἐργασία τοῦ συζύγου της. Καθώς αὐτός προχωροῦσε ἀπό ἀνακάλυψη σέ ἀνακάλυψη, ἡ σύζυγός του τόν ἐνθάρρυνε συνεχώς. Τοῦ ἔλεγε: «Γιατί κανείς δέν ἔχει δεῖ αὐτό πού βλέπεις?». Εἶχε σχεδόν φθάσει στή μέση τοῦ χειρογράφου του ὅταν ἡ φοβερή τραγωδία τόν ἔπληξε. 'Ἔταν στό κουρεῖο ὅταν κάποιος μπήκε καί είπε: «Μήν πᾶς σπίτι, ἡ Γκεστάπο είναι ἔκειν». Βεβαίως αὐτός ἔτρεξε στό σπίτι. Εἶχαν πάρει τή σύζυγό του, τήν κόρη του, τόν ἄντρα της καί τό μικρότερο γιό του. Τρελλός ἀπό λύπη πῆγε στή Γκεστάπο: «Πήρατε τήν οικογένειά μου, πάρτε με καί μένα». Οι γραφειοκράτες Ναζί δέν είχαν τέτοια διάταγή, τουλάχιστον γιά τήν ώρα.

Εἶχαν αὐτή τή διαταγή ἀργότερα, ἀλλά τότε διάλεκτος *Jules Isaac* εἶχε ἔξαφανιστεῖ. Εἶχε φύγει μέ τό πολύτιμο χειρόγραφό του, πιστός στό τελευταῖο μήνυμα τῆς γυναίκας του, σταλμένο ἀπό τό στρατόπεδο τοῦ Drancy πρίν σταλεῖ πρός τό Θάνατο στό 'Αουσβίτς. 'Ένα ἀντίγραφο αὐτοῦ τοῦ μηνύματος ἔχω στά χέρια μου χάρις στόν Daniel Isaac (τό μεγαλύτερο γιό τοῦ *Jules*) πού μέ συγκίνησε πολύ. Τόν καιρό πού τούς ἔπιασαν, διάλεκτος *Daniel Isaac* εἶχε κιόλας δραπετεύσει στήν 'Αγγλία καί εἶχε μπεῖ στήν 'Αντίσταση.

Καί τώρα τό τελευταῖο μήνυμα τῆς Κυρίας Isaac στόν ἄνδρα της:

«'Αγαπημένε μου φίλε. Φεύγουμε αὔριο. Είναι πολύ σκληρό καί τό χειρότερο είναι πού δέν ξέρω τίποτε γιά σένα ἀπό τή φοβερή μέρα πού χωριστήκαμε. Φίλε μου, πρόσεχε τόν ἐαυτό σου γιά χάρη μαζί, νά ἔχεις ἐμπιστοσύνη καί νά τελειώσεις τήν ἐργασία σου, δικός με τήν περιμένει. Εἰμαστε ἀκόμη μαζί, οι τρεῖς μαζί, τά παιδιά μέ φροντίζουν, σάν νά ἦταν στό πλαίσιο σου. 'Άλλα σύντομα θά είμαστε πάλι μαζί, διφίλατης δέν θά διαρκέσει, σέ ἀγαπάμε τόσο πολύ καί ἡ δοκιμασία είναι δυσκολότερη γιά σένα, νά είσαι ύπομονευτικός καί προσεκτικός, σέ ίκετεύω μήν πηγαίνεις ἔκει πού ἡ μόλυνση είναι ἐπικίνδυνη. Θά σοῦ στείλουμε νέα μόλις μπορέσουμε, δέν ξέρουμε πού πηγαίνουμε. 'Άλλα δύο έλπιζουμε ὅτι θά ξαναβρεθούμε δύο μαζί, δέν θά ἀπελπιστούμε. Φίλε μου, γειά σου, σ' ἀγαπῶ καί σέ φιλῶ μέ δλη μου τήν ψυχή. Στό ἐπανίδεῖν. Εἰμαστε καλά».

■ «Νά τελειώσεις τήν ἐργασία σου, δικός με τήν περιμένει». Από τότε είπε διάλεκτος *Jules Isaac* «ἡ ἐργασία μου ἔγινε μιά ίερή ἀποστολή». Αύτό είναι τό χρέος

μου πρός τήν Κυρία Isaac. Μέσα στήν άπελπισία καί τήν άγωνία της σκεπτόταν αύτό τό χειρόγραφο καί παρότρυνε τόν ἄντρα της νά τό τελειώσει. Τί άλτρουϊστικό αύτό τό τελευταίο μήνυμα καί τί ἐπιπτώσεις είχε! Στέκεται κανείς μέ δέος μπροστά στίς συνέπειες μιᾶς μόνης πράξεως γεννημένης μέσα απ' τήν ἀλθινή ἀγάπη καί ἀφοσίωση. Ἡ Laure καί ὁ Jules Isaac είχαν φθάσει στό ἀπόλυτο καί τό αἰώνιο στίς προσωπικές τους σχέσεις.

Ἐφθασε τό τέλος τοῦ πολέμου. Ἀπό τούς τέσσερις πού είχαν δόδηγηθεῖ στά στρατόπεδα, μόνο δικρότερος γιός του ἐπέστρεψε. Τό χειρόγραφο δέν είχε ἀκόμα τελειώσει. Ἐπρόκειτο μήπως ὁ Jules Isaac νά χάσει τήν πίστη του ἀπό τήν ἐπιρροή αὐτῆς τῆς τρομερῆς ἀποκαλύψεως; «Φρικτή ἀλήθεια. Φρικτή. Ἀνυπόφορη. Μέ κατεβάζει στήν κατάσταση ἐνός ζωντανοῦ νεκροῦ... Δέν ὑπάρχει ἄλλη διέξοδος: ἡ νά ἀποσπασθῶ ἀπ' αὐτό ἡ νά χαθῶ... Εἶχα καθῆκον νά ἔκπληρωσω, καί ἐξ' αἰτίας τοῦ τελευταίου μηνύματος αύτό τό καθῆκον ἔγινε μιά Ἱερή ἀποστολή. »Ἐχω προσκολληθεῖ σ' αύτό ἀπελπισμένα». Τό 1947 ὁ Jules Isaac ἔδωσε στόν ἑκδότη τό χειρόγραφο: «Ἴησοῦς καί Ἰσραὴλ».

Ἡ ἐπίδραση τοῦ βιβλίου «Ἴησοῦς καί Ἰσραὴλ» στό σύγχρονο Χριστιανισμό

Ο,τι ἀκολούθησε εἶναι γνωστό. Εἶναι ἐνδιαφέρον νά παρατηρήσουμε τήν πρώτη διεθνή ἀπήχηση. Ἐκείνο τό ἴδιο ἔτος, τό 1947, ἀπό τό «Ἴησοῦς καί Ἰσραὴλ» ἀναφάνηκαν τά Δέκα Σημεῖα τοῦ Seelisberg. Τό 1949 ὁ Jules Isaac θά παρουσιαστεῖ στόν Πάπα Πίο τόν 12ο μέ τό βιβλίο του καί τά Δέκα Σημεῖα. Ὑποστηρίζει ὅτι ἡ νέα μετάφραση τῶν «Ἀπιστῶν Ἐβραίων» (Perfidis Iudeis) εἶναι ἀπαράδεκτη, ὅπως ἐπίσης ὅτι οι Καθολικοί δέν γονατίζουν γιά τούς Ἐβραίους στή λειτουργία τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς. Τό γονάτισμα αύτό ἔσανακαθιερώνεται τό 1955 καί τό 1958 ὁ Πάπας Ἰωάννης ὁ 23ος ἔξαλείφει τή λέξη «Ἀπιστοί» μέ μιά μολυβία.

Πολύ ἐνθαρρυμένος ὁ Isaac ἐπαινεῖ τόν Πάπα σέ μιά διάλεξη στή Σορβόννη τό 1959. Ἡ διάλεξη ἔκδοθηκε στή Γαλλία τόν ἐπόμενο χρόνο καί μεταφράστηκε στά ἀγγλικά ἀπό τόν δρ. καί τήν Ka James Parkes μέ τόν τίτλο: «Ἐχει ὁ Ἀντισημιτισμός ρίζες στό Χριστιανισμό?» Μιά ἀμερικάνικη ἔκδοση κυκλοφόρησε τό 1961 ἀπό τήν Ἐθνική Συνδιάσκεψη Χριστιανῶν καί Ἐβραίων, μέ πρόλογο τοῦ Καρδιναλίου Cushing καί ἔνα εἰσαγωγικό δοκίμιο τοῦ δρ. Bernhard Olson. Τό 1961 ἐπίσης ὁ Jules Isaac ἐμπιστεύτηκε στόν Aldeas. Charles Westphal τό μήνυμα γιά τή συνάντηση τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν στό Νέο Δελχί καί ὥπως γνωρίζετε, ἡ ἀπόφαση πού πάρθηκε ἔκει ἀντικατοπτρίζει τό ἐνδιαφέρον τῶν Προτεσταντῶν γιά τίς ἐβραϊο - χριστιανικές σχέσεις.

Ἐν τῶ μεταξύ ὁ Jules Isaac συνέχισε νά γράφει καί κυρίως νά ἀγωνίζεται «Pro veritate pugnator». Τό 1953 ἔκδίδει τήν «Τελική Ἀπόφαση», τό 1956 τή

«Γέννηση τοῦ Ἀντισημιτισμοῦ», τό 1959 τίς «Ἐμπειρίες τῆς ζωῆς μου» καί πολλά ἅρθρα σέ διάφορα περιοδικά. Τό τελευταίο του βιβλίο, τό 1962, «Ἡ Διδασκαλία τῆς Περιφρόνησης» γράφτηκε μετά τήν ἀξιομνημόνευτη ἐπίσκεψή του στόν Πάπα Ἰωάννη 23ο.

Ο Jules Isaac μοῦ εἴπε γιά τήν ἀγωνία του ὅσο περίμενε γιά νά μπει στή βιβλιοθήκη τοῦ Πάπα. Πῶς θά μπορούσε νά μεταφέρει σέ τόσα σύντομο χρονικό διάστημα, τά μαρτύρια χιλίων ἔτῶν τῶν Ἐβραίων στά χέρια τῶν Χριστιανῶν; Αὐτή ἡ μνήμη καί ἡ μνήμη τοῦ Ἀουσβίτς τόν γέμιζαν μέ φόβο γιά τήν ἀνικανότητά του αὐτή. «Ολοι γνωρίζουμε ὅτι ὁ ἀγωνιστής ἔκανε τήν πρόταση καί ὁ Πάπας Ἰωάννης 23ος δέχτηκε τήν πρότασή του νά σχηματισθεῖ μιά Ἐπιτροπή στό Συμβούλιο γιά τήν ἀναθεώρηση τής χριστιανῆς διδασκαλίας, ὅσον ἀφορά τούς Ἐβραίους. Ἡταν ἥδη ἄρωστος δταν ἐπισκέφθηκε τόν Πάπα καί πέθανε τό 1963 πρίν ἀπό τή Διακήρυξη τοῦ Βατικανοῦ γιά τούς Ἐβραίους, τό 1965.

«Ἄν καί δέν ἦταν τελείως Ικανοποιητική αὐτή ἡ Διακήρυξη, ὅμως σημείωσε ἔνα σημεῖο χωρίς ἐπιστροφή στίς ἀπόψεις τῶν Καθολικῶν γιά τούς Ἐβραίους. Ἡταν ἡ πρώτη φορά, μετά ἀπό 2.000 χρόνια, πού ἔσπασε τό ἀδιέξοδο σ' αὐτές τίς σχέσεις. Ἀπό κεὶ καί πέρα, σιγά-σιγά, πολύ σιγά γιά μερικούς ἀπό μᾶς, προχωρήσαμε. Οι κατηχήσεις ἀναθεωρήθηκαν καί ἀναθεωροῦνται ἀκόμη. Μιά ἐπιτροπή ἐπιστημόνων γιά τίς σχέσεις τῶν Καθολικῶν μέ τούς Ἐβραίους δημιουργήθηκε στή Ρώμη. Τό 1973 ἡ Διακήρυξη τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Γάλλων Ἐπισκόπων καθιέρωσε μιά νέα κατανόηση στίς σχέσεις Ἐβραίων καί Χριστιανῶν. Ἡ Διακήρυξη τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ 1975 ἔκανε δυνατόν ν' ἀρχίσει ἡ ἐργασία ἀναθεωρήσεως τῶν ἀρχείων.

Δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε τίς Ἡνωμένες Πολιτεῖες, δημοσιεύσαντες σημείωση στή Ρώμη. Τό 1973 ἡ Διακήρυξη τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Γάλλων Ἐπισκόπων καθιέρωσε μιά νέα κατανόηση στίς σχέσεις Ἐβραίων καί Χριστιανῶν. Ἡ Διακήρυξη τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ 1975 ἔκανε δυνατόν ν' ἀρχίσει ἡ ἐργασία ἀναθεωρήσεως τῶν ἀρχείων. Δέν είναι ἔδω δ τόπος οὔτε δ χρόνος γιά νά ἔκθεσω αὐτή τήν πλάνη. Εἶναι ἀρκετό νά πούμε δτης ἔχειν μεγάλη πρόοδος, μεγαλύτερη ἀπ' δτι στήν Εύρωπη. Θά σημείωσα μόνο μερικές περιπτώσεις δημοσιεύσαντες Ἐβραίοι ιερεῖς σέ Καθολικά Κολλέγια, διδασκαλία τῆς Παλαιάς Διαθήκης ἀπό Ἐβραίους σέ Καθολικά Σχολεῖα, ἀνταλλαγή ἀμβώνων μεταξύ συναγωγῶν καί ἔκκλησιῶν, ἐπιλογές κομματιών ἀπ' τήν Παλιά Διαθήκη μέ κοινό σχολιασμό Ἐβραίων καί Χριστιανῶν κλπ.

Σ' ὅλα αὐτά φαίνεται ἡ ἐπιρροή τοῦ Jules Isaac. Ἐξέχοντες ἄνθρωποι, ὅπως ὁ Gregory Baum καί ὁ Edward Flannery, εἶδαν τό φῶς ἀπό τά βιβλία του. Γί-

νεται άναφορά γι' αύτον σ' όλες τις συγκεντρώσεις 'Αμερικανῶν μέ Θέμα τίς ἑβραιο - χριστιανικές σχέσεις καί περιλαμβάνεται σ' όλες τις ἑκδόσεις παρομοίων θεμάτων. 'Η American Jewish Committee παράθεσε ἔνα ἔξαιρετικό συμπόσιο στή Νέα 'Υόρκη γιά τήν ἕκδοση τοῦ «Ιησοῦς καί Ἰσραὴλ».

Τελικά, σάν πρόεδρος τῆς ἑβραιο - χριστιανικής φιλίας στή Γαλλία, αισθάνομαι ὅτι πρέπει νά μιλήσω γιά τήν ἤδρυσή της ἀπό τὸν Jules Isaac, τό 1948. Νεώτερη ἀπό τή βρετανική ἀδελφή της, πού οι πηγές της πηγαίνουν πίσω στήν πρωτοποριακή ἐργασία τοῦ Αἰδ. James Parkes τό 1925 καί τοῦ Αἰδ. William Simpson τό 1928, ἄν καί εἴμαστε οἱ παλαιότεροι σ' αὐτή τήν ἡπειρο. Τό 1942 ἡ χριστιανική Φιλία τῆς Λυών ἰδρύθηκε γιά τή σωτηρία τῶν ἑβραίων, τήν δοποία ὁ Isaac ξαναοργάνωσε σάν Φιλία ἑβραιο - χριστιανική.

‘Η ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας

Ἐτοι στό τέλος τῆς καριέρας τό ἐνδιαφέρον του ἦταν τό ὄδιο ὅπως καί στήν ἀρχή: 'Η ἀλήθεια. 'Η ἀλήθεια στίς σχέσεις δασκάλου καί μαθητῶν, ἡ ἀλήθεια στά δικαστήρια (ὑπόθεση Dreyfus), ἡ ἀλήθεια στήν ιστορία (εὐθύνες τῶν ἐμπολέμων στόν πόλεμο τοῦ 1914–18, ἀπόπειρες νά γραφτοῦν βιβλία ιστορίας μέ τή συνεργασία Γερμανῶν ιστορικῶν), καί τελικά ἡ ἀλήθεια γιά νά τελειώσει ἡ ἀπό 2.000 χρόνια τραγωδία τῶν ἑβραιο - χριστιανικῶν σχέσεων.

Οι μελλοντικές γενιές θά θυμοῦνται πιθανόν καλύτερα αύτό γιά τόν Jules Isaac, τήν τελευταία του δηλαδή προσπάθεια μέ τή θεαματική ἐπίσκεψή του, πού δημιούργησε ἐποχή, στόν Πάπα Ἰωάννη τόν 23ο. Ἐπίσης ὑπάρχει μιά βασική ἐνότητα στή ζωή τοῦ Isaac: ἡ ἀφοσίωσή του στήν ἀλήθεια φωτίζει τίς διαφόρες συναντήσεις του στήν πορεία του πού γίνεται μιά συνεχής κι ἀνοδική (aliya). «Σέ τελευταία ἀνάλυση», ρωτᾶ ὁ Isaac «τί ἄλλο είναι ἡ πορεία πρός τό φῶς παρά πορεία πρός τό Θεό;»

■ Αύτή ἡ ἀναφορά του πρός τό Θεό τόν κάνει ἔνα θρησκευόμενο ἀνθρωπο; Σίγουρα ὅχι, μέ τήν ἔννοια τοῦ νά ἀνήκει σέ μια συναγωγή ἡ ἐκκλησία. Καί ἐπειδή σώθηκε ἀπό χριστιανούς κατά τούς Χιτλερικούς διωγμούς, ὁ Isaac μπορεῖ γιά μιά στιγμή νά σκέφτηκε νά γίνει χριστιανός. 'Αλλά ἀν αύτό ἔγινε δέν ἦταν παρά μιά περαστική σκέψη. Καθώς ἐρευνοῦσε δόλο καί πιό βαθιά στήν ἔξελιξη τοῦ εἰδωλολατρικοῦ καί χριστιανικοῦ ἀντισημιτισμοῦ, αισθάνθηκε πολύ κοντά σ' αύτό πού αύτός ὀνόμαζε «αὐστηρό μονοθεϊσμό τοῦ Ἰσραὴλ». Μέ φανερή ίκανοποίηση μοῦ ἔδειξε τή νέα του ίκανότητα νά λέει τό Shema πού τοῦ είχε διδάξει ἔνας Ραββίνος. 'Αλλά δέν μποροῦσε νά προχωρήσει πιό πέρα. Δέν μποροῦσε καί δέν ἥθελε. Γιατί; Εἶχε βρεῖ καί είχε ζήσει τό ούσιωδες. Καθώς ἔλεγε στόν ἔσυντο του: «'Ο Θεός. Αύτός είναι ἡ διαρκής ἐπανάσταση μέσα στόν ἀνθρωπο. 'Η ἐπανάσταση τῆς ψυχῆς. 'Ολα τ' ἄλλα ἀκολουθοῦν».

“Ολα τά ἄλλα ἀκολούθησαν κι ἀκόμα ἀκολουθοῦν. Αὔριο ὁ πατέρος Dupuy θά μᾶς μιλήσει νιά τόν Jules Isaac καί τό ἔργο μετά ἀπ' αύτόν. 'Η κάθαρση τῆς

χριστιανικῆς διδασκαλίας ὅσον ἀφορᾶ τούς 'Εβραιούς δέν συμπληρώθηκε ἀκόμα. Περιμένουμε πάντα τήν ἐπίσημη ἔκφραση τῆς «Teshuva» (Μετάνοιας) ἐκ μέρους τῆς Ρώμης καί μιά θεολογία τῶν ἑβραιοχριστιανικῶν σχέσεων. 'Ο ἀντισιωνισμός, πού είναι εύμετάβλητος ἀντισημιτισμός, ἔχει ἔξαπλωθεῖ σ' δόλον τόν κόσμο. 'Ακόμα πολλοί χριστιανοί εύαίσθητοι στόν ἀγώνα τῶν μή προνομιούχων λαῶν, είναι τυφλωμένοι ὅταν πρόκειται γιά τούς 'Εβραιούς καί τό Ἰσραὴλ. Σάν χριστιανοί θά ἔπρεπε νά ἀντιληφθοῦν αὐτή τήν ἄλλη διάσταση, αὐτή τή μοναδικότητα τοῦ ἑβραιοῦ λαοῦ, πού κάνει ἐπιτακτικό τό νά προχωροῦν οἱ χριστιανοί καί οἱ 'Εβραιοὶ χέρι μέντος, ὅχι μόνο γιά χάρη τῶν ἀμοιβέων σχέσεών τους, ἄλλα τουλάχιστον γιά χάρη δόλου τοῦ πεπρωμένου τῶν ἀνθρώπων. Καθώς δόκιμος μας ἐκσφενδονίζεται δόλοένα καί πιό γρήγορα πρός τό ἐπόμενο βῆμα τῆς ἀνθρώπινης ἔξελιξης είναι ἐπιτακτικό ὅτι ἐμεῖς, 'Εβραιοὶ καί χριστιανοί, θāπρεπε μαζί νά κρατήσουμε καί νά ζήσουμε μέ τίς ἀξίες πού χωρίς αύτές ἡ ἀνθρωπότητα σίγουρα θά χανόταν.

Τό νά διατηρεῖ κάποιος αύτές τίς ἀρχές, ὅπως τό ἔκκανε ὁ Jules Isaac, είναι ὅπως μᾶς θυμίζει ὁ ὄδιος, μιά πράξη πίστεως πρός τήν ὑπέρτατη δύναμη τῆς 'Αλήθειας στήν ἐπικράτηση πάνω στίς δυνάμεις τοῦ σκότους.

Διά μέσου τῶν ἔτῶν, μερικά γεγονότα στή ζωή τῶν ἀνθρώπων, ἔχουν διατηρήσει μιά παντοτινά καινούργια καί ἀποτελεσματική ἐκκληση. Γιά παράδειγμα, κάθε χρόνο ἡ 'Εξοδος κατά τό Πάσχα. 'Ἐπίσης, λίγοι ἀνθρωποί παρέμειναν παρόντες ἀφοῦ ἐπαψαν νά καταλαμβάνουν ἔνα δρατο διάστημα. Μπορῶ νά πῶ ὅτι αύτή είναι ἡ περίπτωση μέ τόν 'Ιησοῦ. Σέ μιά ἄλλη κατηγορία ἀλλά πάντα μ' αύτή τή δημιουργική δύναμη, θάβαζα τόν Γιόχαν Σεμπάστιαν Μπάχ. 'Ἐτοι ή μνήμη δέν είναι πιά μιά ἐνθύμηση τοῦ παρελθόντος ἀλλά μιά παρουσία πού συνεχίζεται γιά πάντα. 'Ἐτοι συμβαίνει μέ τόν Jules Isaac. 'Εξακολουθεῖ νά μᾶς καλεῖ, νά μᾶς προκαλεῖ, νά μᾶς ζητᾶ νά προχωρήσουμε κι ἄλλο. Μ' ἔνα προφητικό τρόπο τό προέβλεψε, ὅταν τό 1932 ἔγραψε στή διαθήκη του:

«Πρίν ἀπό τό σωματικό χωρισμό

σᾶς μιλάω, φίλοι μου,

έγώ, αύτός πού ἤμουν ὁ Jules Isaac

καί πού σᾶς ζητῶ:

ὅχι ἀχρηστή λύπη

ἄς μέ γνωρίσουν οἱ καρδιές σας,

κι ἄς μέ συγχωρήσουν,

καί ἄς μέ θυμᾶστε,

ἄς μέ θυμᾶστε ἥσυχα.

«Ἄς μείνει σέ σᾶς δι, τι ἦταν καθαρό μέσα μου.

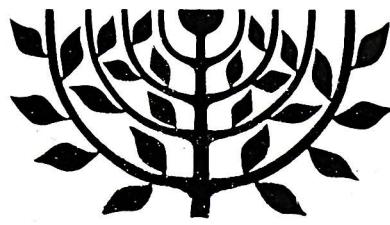
Γειά σας.

Γυρίστε στή ζωή, χωρίς ἐμένα –

κι δύως μαζί μου».

Πράγματι ὁ Jules Isaac είναι μαζί μας.

■
Βλ. ἀρθρο γιά τήν προσωπικότητα καί τή συμβολή στό διάλογο χριστιανισμοῦ – 'Εβραιϊσμοῦ τοῦ Αἰδ. δρ. James Parkes στά 'ΧΡΟΝΙΚΑ', τεῦχος 3 (Νοέμβριος 1977) καί τεῦχος 43 (Νοέμβριος 1981).

עַל חַיִם רְיָא

Δένδρον ζωῆς εἶναι ἡ Τορά...
(Παροιμ. 3:18)